

ORTOGRAPIYA NA KINAMAYÚ

Ortograpiyang Kinamayú

ORTOGRAPIYA NA KINAMAYÚ

Karapatang-sipi © 2017 ng Kagawaran ng Edukasyon Dibisiyon ng Surigao del Sur, Dibisiyon ng Lungsod ng Bislig, Surigao del Sur State University – Lianga Campus, at ng Translators Association of the Philippines, Inc.

RESERBADO ANG LAHAT NG KARAPATAN. Walang bahagi ng librong ito ang maaaring sipiin o gamitin nang walang nakasulat na pahintulot mula sa may-akda at tagapaglathala.

Disenyo ng aklat nina Sonia Mae P. Bandola, Ivy C. Masancay, María Teresa F. Olarte, Angel C. Samson, at Danielle Mae G. Riña

Ortograpiya na Kinamayú = Ortograpiyang Kinamayú / Kagawaran ng Edukasyon Dibisiyon ng Surigao del Sur... [et al.] -- Manila: Komisyon sa Wikang Filipino, ©2017.

p. ; cm.

ISBN 978-621-8064-47-8

Kinamayú language.

Filipino language.

1. Kinamayu language – Orthography and spelling. I. Dibisiyon ng Lungsod ng Bislig. II. Surigao del Sur State University Lianga Campus. III. Translators Association of the Philippines, Inc. IV. Ortograpiyang Kinamayú.

Inilathala ng

KOMISYON SA WIKANG FILIPINO

Gusali Watson, 1610 Kalye JP Laurel

1005 San Miguel, Maynila

Tel. 02-733- 7260 • 02-736- 2525

Email: komisjonsawikangfilipino@gmail.com

Website: www.kwf.gov.ph

MGA LASAK

Nilalaman

- 7** **MENSAHE**
Mensahe
- 8** **PAGSUGUD**
Pambungad
- 12** **GRAFEMA**
Grafema
- 22** **SILABA UG/HASTA Pagsilaba**
Pantig at Palapantigan
- 26** **ISPELING NA PATIYAB**
Pagbaybay na Pabigkas
- 30** **ISPELING NA PASUWAT**
Pagbaybay na Pasulat
- 34** **MĀ NA PATANUG**
Kambal-Patinig
- 44** **MĀ NA KATANUG UG/HASTA MGA DIGRAPO**
Kambal-Katinig at Digrapo

46

PAGBINAYLUHAY NG Ee/Ii UG/HASTA

Oo/Uu

Palítang Ee/Ii At Oo/Uu

50

KIN-U/KINU/KINUNU GAMITUN

ANG “NANG” UG/HASTA “NG”

Kailan Gagamitin ang “Nang” at
Kailan “Ng”

52

PAGBAYLU-BAYLU SANG “Dd” UG/HASTA

“Rr,” UG/HASTA UBAN/UPUD PA NA

BINAYLUAY

Pagpapalit ng “Dd” at “Rr, at Iba
pang Palitan

56

MGA TULDIK

Mga Tuldik

60

UPUD NA GAMIT NG HAYUPÙ NA LINYA (-)

Iba pang Gamit ng Gitling

64

MGA NGARAN/NGĀN

Mga Pangalan

74

ANG PAGHINANG NG ORTOGRAPIYA NA

KINAMAYÚ

Ang Pagbuo ng Ortograpiyang
Kinamayú

MENSAHE

Mensahe

**Republic of the Philippines
Province of Surigao del Sur
OFFICE OF THE VICE GOVERNOR**

15 Disembre 2017

Kanak pasalamat sa yaghimù pagsugud sini na trabahuun na ampan/waray kaluya nga pagpaningkamut para matibug ngining/sining “Ortograpiya na Kinamayú”. Ngining kamayu ubus nga suluguun kinasingkasing magpasalamat sa kamayu gipakitang interes na matibug ngining/sining ortograpiya. Kanak kinasingkasing na pasalamat sa tanan.

Kaupud sini na paghimu, ang daigay/hamuki na mga trabaho sa pamaagi na yahimumg hagít para sa katumanan sining damgu ug/ hasta tinguha nga yakahinang sining kinaugalingung ortograpiya. Ngining/sining “Ortograpiya na Kinamayú” ay yagpamatuud na makita sa intero kalibutan nan iyan kanatù kaugalingun kultura ug/ hasta tradisyon na mga “ Kadí ” ug/ hasta isa pa ngin/sini ang kongkreto na basihan isip isa ka kumunidad nga iyan pagtagad/ respeto sa kaugalingung tiniyaban ug/ hasta pagtagad sa yahimu ng mga hinuud ug/ hasta isab mga importanteng konsepto na angayan gayod kasayudan sa sunud na henerasyon.

Tinuud na dili/diri malalis ngini/sini na trabaho, amo iyan na importante sa gayud/garu na iendorso para magpamatuud na klaro ug/ hasta tunhay gayud ngini na yaggikan sa tiniyabang Kinamayú.

Utruhun ku pagtiyab, SALAMATAY GAYUD KAMAYU TANAN.

Kamayu maalagadun,

(Prm.)

MANUEL O. ALAMEDA, SR.

Bise-Gobernador

**Republic of the Philippines
Province of Surigao del Sur
OFFICE OF THE VICE GOVERNOR**

15 Disyembre 2017

Ang aking lubos na passalamat sa lahat ng gumawa ng unang hakbang at nagbuhos ng walang humpay sa pagsusumikap upang mabuo itong “Ortograpiyang Kinamayú.” Itong inyong abang-lingkod ay marubdob na nagpapasalamat sa inyong pagpupunyagi sa nabuong ortograpiya. Aking taos-pusong pasasalamat sa lahat.

Kaakibat sa gawaing ito, ang kalakhan ng trabaho sa pagproseso na nagsisilbing hámon upang maisakatuparan ang napagkaisahang determinasyon ang pagkaroon ng sariling-angking ortograpiya. Itong Ortograpiyang Kinamayú ay nagpapahiwatig ng pagkakilanlan ng ating kalinangan at kultura bilang mga “Kadĩ” manapa’y isa itong kongkretong batayan bilang isang pamayanan na may pagpapahalaga sa katutubong lengguwahe at sinaunang gawa ng mga ninuno, saka makabuluhang konsepto na dapat malaman na siyang itataguyod ng ating salinlahi.

Tunay na kapansin-pansin ang gawaing ito kaya’t mahalagang iendoso sa kinauukulan, bilang pagpapatunay na maliwanag at totoong salin sa lengguwaheng Kinamayú.

Sa uulitin SALAMAT at BINABATI ko kayo.

Sumasaínyo,

(Lgd.)

MANUEL O. ALAMEDA, SR.

Bise Gobernador

PAGSUGUD

Kinamayú ang isasa/sang mga yag-una na tiyab ng pituka munisipyo ng Surigao del Sur ug/hasta sang Lungsod ng Bislig. Amu ini ang pituka munisipyo: Marihatag, San Agustin, Lianga, Barobo, Tagbina, Hinatuan, hasta Lingig.

Sa pagkaduun diri da hurut puro Kinamayú ang tiyab na igamit ng bag-ung tubù na mga isù. Ikasagulan da ini ng lain na tiyab. Resulta ini ng pakiglambigit hasta pagminyù ng mga utaw sang lain na grupo. Makalaung kita na kalagmitan mawara da sa/sang hingpit ang tiniyaban na Kinamayú, agaw sa, sa/sang diri pa mawara ini na tiyab kinahanglan sulbadun na magapabilin na buhì hangtud sang mga kaumpuan.

Sa K to 12 Curriculum Program yakasukad ang pagtuun ng kinaugalingun na tiyab pinaagi ng Mother Tongue Based-Multilingual (MTB-MLE) na gayabase sang Republic Act 10533 Section 5(f). Ngansini magapabilin hasta palambuun ang mga tiyab na Kinamayú, isa na panlabaw na tiyab na waray makaparehas, ilauman na ampingan, gamitun hasta palambuun, ng gasunud na kaliwatan ang Kinamayú, hantan diri gayud mawarà.

Ini na ortograpiya importantihay sa/sang sunud na kaliwatan. Mahimo isab na giya para madali itudlù, kasabtan, hasta pakanatun ini na tiyab. Makatabang isab ini sang mga manuwatay, tighubad, hasta mga yagapasiugda ng pagpalambù ng Kinamayú.

Ang paghimù sang Ortograpiya na Kinamayú yaagi sang lain-lain na proseso pareho ng tinud-anay na pagtuun ng sistema na tanug ng tiniyaban, pag-analisar sini na gramatika, pagkonsulta sang katilingban, pagsuta para makamang ang insakto na kalidad ng Kinamayú na tiniyaban.

PAMBUNGAD

Kinamayú ang isa sa mga pangunahing wika ng pitóng munisipyo ng Surigao del Sur at lungsod ng Bislig. Ang pitóng munisipyo ay ang sumusunod: Marihatag, San Agustin, Lianga, Barobo, Tagbina, Hinatuan, at Lingig.

Sa kasalukuyan, hindi na purong Kinamayú ang wika na ginagamit ng bagong sibol na kabataan. Nahaluan na ito ng ibang wika. Resulta ito ng pakikipagsalamuha at pagpapakasal sa mga tao mula sa ibang grupo. Masasabi nating nanganganib na mapaparam ng tuluyan ang Kinamayú, kayâ, hábang nása bingit pa o walâ pa sa kaganapang mawala ang wikang ito, kailangang resolbahing mananatiling buháy hanggang sa mga inapo.

Sa K to 12 Curriculum Program nakaangkla ang pagtutuo sa katutubong wika sa pamamagitan ng asignaturang Mother Tongue Based-Multilingual Education (MTB-MLE) na batay sa Republic Act 10533 Section 5(f). Dito, pananatilihin at pasisiglahin ang mga terminolohiyang Kinamayú, isang bukod-tanging lengguwaheng walang katulad. Inaasahang mapapangalagaan, gagamitin, at pauunlarin ng sumusunod na mga henerasyon ang Kinamayú para hindi tuluyang mawala.

Ang ortograpiyang ito ay napakahalaga sa pagtuturo ng Kinamayú sa susunod na henerasyon. Ito ay magsisilbing gabay para madaling ituro, maintindihan, at palawakin ang nasabing wika. Makatutulong din ito sa mga manunulat, tagasalin, at mga kompositor sa kanilang pagpapaunlad sa panitikang Kinamayú.

Ang paggawa ng ortograpiyang Kinamayú ay dumaan sa iba't ibang proseso, gaya ng masusing pag-aaral ng sistema ng tunog ng lengguwahe, pag-aanalisa ng gramatika nitó, konsultasyon sa kumunidad, pagbabalida, at rebalida sakâ seryeng pagwawasto para makuha at maisama ang lahat ng makabuluhang katangian ng wikang Kinamayú.

Madaigay ang gatabang pagsuwat ng haudanan sa/sang ispelang na sini. Kaupud ang mga Curriculum Implementation Division ng Surigao del Sur ug/hasta Lungsud ng Bislig, mga pinili na maestra na Kamayú, duwa na mangkatigamay na tighubad ng balaan na libro sa/sang Kinamayú, mga propesor ng Surigao del Sur State University-Lianga Campus, maestra ng Barobo National High School, hasta ang mga representante ng Translators Association of the Philippines, Inc.

Ini na libro warà mahitso. Arun/awun pay mga important na kalidad ng tiniyaban na Kinamayú na warà makaapil. Ayaw pagdudusu paghatag ng kanmu mga ideya para sang kadaywan ng kanatù ortograpiya.

CELSA A. CASA, PhD

CID-CHIEF

Surigao del Sur Division

Department of Education

ARDALITA C. CAOMATE, EdD

EPS-1/IPeD Focal Person

MTB-MLE Coordinator

Bislig City Division

Department of Education

EVANGELINE CHRISTINE B. LOZALDO

MTB-MLE Coordinator

Surigao del Sur Division

Department of Education

Marami ang nagtulong-tulong sa pagsulat ng palabaybaying ito. Kasáma rito ang mga Curriculum Implementation Division ng Surigao del Sur at Lungsod Bislig, mga piling gurong Kinamayú, dalawang respetadong tagapagsalin ng banal na aklat sa Kinamayú, mga propesor ng Surigao del Sur State University-Lianga Campus, isang guro sa Barobo National High School, at sakâ mga kinatawan ng Translators Association of the Philippines, Inc.

Ang materyal na ito ay wala pa sa kaganapan at hindi pa perpekto. Mangyaring mayroon pang mahalagang katangian ng wikang Kinamayú na hindi naisama. Huwag mag-atubiling magbigay ng mungkahi at suhestiyon dahil ito'y makatutulong sa ikabubuti at ikayayaman ng ortograpiyang ito.

CELSA A. CASA, PhD

CID-CHIEF

Surigao del Sur Division

Department of Education

ARDALITA C. CAOMATE, EdD

EPS-1/IPEd Focal Person

MTB-MLE Coordinator

Bislig City Division

Department of Education

EVANGELINE CHRISTINE B. LOZALDO

MTB-MLE Coordinator

Surigao del Sur Division

Department of Education

1 | GRAFEMA

Arun/para mabasa, kasabtan, ug/hasta mahitiyab/masulti nang insakto ang Kinamayú, ingsuwat ang sini/ini na yakab-ut na sistema sa/sang pagsuwat. **Grafema** ang ngaran/ngān ng mga dapug ng mga simbulo na igamit sa/sang pagsuwat ng isa ka tiniyaban/sinultihan. Ang grafema na Kinamayú ilangkuban ng mga letra ug/hasta diri-letra.

1.1. Letra. Ang mga letra amu ang kilhanan ng tanug haw gatiyab/gasulti. Ilangkuban ini ng mga patanug ug/hasta mga katanug. Ang plastadu na pagkasunud-sunud ng mga letra pagahinganlan ini na alpabeto. Ang Kinamayú na alpabeto 28 hurut ang letra. Arun/awun 23 na katanug: Bb, Cc, Dd, Ff, Gg, Hh, Jj, Kk, Ll, Mm, Nn, Ññ, NNgng, Pp, Qq, Rr, Ss, Tt, Vv, Ww, Xx, Yy, Zz ug/hasta lima ang patanug: Aa, Ee, Ii, Oo, Uu. Ag tiyabun/sultihun ug/hasta basahun ang mga ngaran/ngān sang/ng letra sa/sang tanug-Ingles gawas ng Ññ na basahun na Español.

Aa <i>ey</i>	Bb <i>bi</i>	Cc <i>si</i>	Dd <i>di</i>	Ee <i>i</i>	Ff <i>ef</i>	Gg <i>dyi</i>
Hh <i>eyts</i>	Ii <i>ay</i>	Jj <i>dyey</i>	Kk <i>key</i>	Ll <i>el</i>	Mm <i>em</i>	Nn <i>en</i>
Ññ <i>enye</i>	NNgng <i>endyi</i>	Oo <i>o</i>	Pp <i>pi</i>	Qq <i>kyu</i>	Rr <i>ar</i>	Ss <i>es</i>
Tt <i>ti</i>	Uu <i>yu</i>	Vv <i>vi</i>	Ww <i>dobolyu</i>	Xx <i>eks</i>	Yy <i>way</i>	Zz <i>zi</i>

Sa 28 na titik, sampu ang hiram. Ang nagsisimbulo ng katutubong tunog ay 18, na ibinase sa/sang pagsusuri sa/sang sistema ng mga tunog sa/sang salitang Kinamayú. Ang resulta ng pagsusuring ito ay mababasa sa/sang pahina 12 hanggang 17.

1 | GRAFEMA

Upang mabása, maiintindihan at mabigkas nang wasto ang Kinamayú, isinulat itong nakamtang ortograpiya o sistema ng pagsulat. **Grafema** ang pangalan ng mga pangkat ng simbolo na gagamitin sa pagsusulat ng salita. Ang grafema ng Kinamayú ay binubuo ng mga titik at di-titik.

1.1. Titik. Ang mga titik ang simbolo ng tunog sa pagsasalita. Binubuo ito ng mga patinig at katinig. Ang pagkakasunod-sunod ng mga titik ay tinatawag na alpabeto. Ang Alpabetong Kinamayún ay may (28) na titik. Dalawampu't tatlo ang katinig: Bb, Cc, Dd, Ff, Gg, Hh, Jj, Kk, Ll, Mm, Nn, Ññ, NGng, Pp, Qq, Rr, Ss, Tt, Vv, Ww, Xx, Yy, Zz at lima ang patinig: Aa, Ee, Ii, Oo, at Uu. Binibigkas at binabása ang mga pangalan ng bawat titik sa tunog-Ingles maliban sa Ññ na babasahin katulad sa Español.

Aa <i>ey</i>	Bb <i>bi</i>	Cc <i>si</i>	Dd <i>di</i>	Ee <i>i</i>	Ff <i>ef</i>	Gg <i>dya</i>
Hh <i>eyts</i>	Ii <i>ay</i>	Jj <i>dyey</i>	Kk <i>key</i>	Ll <i>el</i>	Mm <i>em</i>	Nn <i>en</i>
Ññ <i>enye</i>	NGng <i>endya</i>	Oo <i>o</i>	Pp <i>pi</i>	Qq <i>kyu</i>	Rr <i>ar</i>	Ss <i>es</i>
Tt <i>ti</i>	Uu <i>yu</i>	Vv <i>vi</i>	Ww <i>dobolyu</i>	Xx <i>eks</i>	Yy <i>way</i>	Zz <i>zi</i>

Sa 28 na titik, sampu ang hiram. Ang nagsisimbolo ng katutubong tunog ay 18, na ibinase sa pagsusuri sa sistema ng mga tunog sa salitang Kinamayú. Ang resulta ng pagsusuring ito ay mababása sa páhiná 12 hanggang 17.

1.2. Dirì-Letra. Ilangkuban ang mga dirì-letra ng mga tuldik ug/ hasta bantas. Amu ini ang mga tuldik:

Tuldik	Kinamayú	Filipino	Gamit
˘	pahirig-kawā	‘pahilis’	Marka ng puntu ng pagtiyab/ pagsulti u stress
˙	pahirig-tuu	‘paiwà’	Marka ng ikalibtuban/ikaligtuban na langaglangag u glottal stop sa/ sang iwit ng tiyab/sulti
ˆ	simà	‘pakupyâ’	Marka ng ikalibtuban/ikaligtuban na langaglangag sa/ sang iwit ng pinuntuhan na silaba
—	lina sa/sang babaw ng patanug	‘pahabâ’ o macron	Marka ng taas u pinahutad na pagtiyab/pagsulti ng patanug na u ug/hasta a

Ang patuldok (˘) isa ka tuldik na isuwat sa/sang ibabaw ng letra na Ee para sa/sang tanug sa/sang *schwa* o patanug pèpèt na madunggan sa/sang uban na sinultihan/tiniyaban sa/sang Filipinas sama sa/sang Ilokano, Mèran-aw, ug/ hasta Tinagbanwa. Gamiton ang patuldok kun magsuwat sang mga tiyab/sulti na aruy patanug pèpèt.

Sa pagsuwat ng Kinamayú na sinultihan/tiniyaban yaggamit isab ng mga bantas para sa/sang madayaw na pagtiyab/pagsulti sa/ sang mga tiyab/sulti, dapug tiyab/sulti, ug/ hasta mga kompleto na tiniyab/sinultihan. Ang paggamit sini nga/na mga bantas mau/ amu ra sa/sang Filipino.

- tuldok
- ? pagpangutana
- ! ikug-an na/ng ibati
- : duwa ka tuldok
- ; tuldok na kuwit
- ˘ kudlit sa/sang taas
- ˙ kudlit sa/sang kilid
- ˆ “ “ dubli kudlit sa/sang taas
- hayupù na linya

1.2. Di-Titik. Binubuo ang mga di-titik ng mga tuldik at bantas. Narito ang mga tuldik:

Tuldik	Kinamayú	Filipino	Gámit
ˊ	pahirig-kawā	‘pahilis’	Tanda ng diin ng pagsasalita o stress
ˋ	pahirig-tuu	‘paiwà’	Tanda ng impit sa lalamunan o glottal stop sa hulihan ng salita
ˆ	simà	‘pakupyâ’	Tanda ng impit sa lalamunan sa hulihan ng pantig na may diin
—	lina sa/sang babaw ng patanug	‘pahabâ’ o ‘macron’	Tanda ng pahaba na pagkasabi ng patinig na u at a

Ang patuldok (¨) ay tuldik na inilalagay sa itaas ng titik na Ee upang katawanin ang *schwa* o patinig pëpët na maririnig sa ibang wika sa Filipinas tulad ng Ilokano, Mëranaw, at Tinagbanwa. Gamitin ang patuldok kung sakali mang magsusulat ng mga salitang may patinig pëpët.

Sa pagsulat ng wikang Kinamayú, gumagamit din ng mga bantas para sa maayos na pagbigkas ng mga salita, parirala, at mga pangungusap. Ang paggamit ng mga sumusunod na bantas ay katulad lámang sa Filipino.

- tuldok
- ? tandang pananong
- ! tandang padamdám
- : tutuldok
- ; tuldok-kuwit
- ‘ kudlít
- , kuwit
- “ ” panipi
- gitling

Mga lumad na tanug:

Tsart sa/sang Ponema na Katanug

Paagi ng Artikulasyon	Lugar ng artikulasyon					
	Abilun (Bilabial)	Pauntu (Dental)	Ngiluun (Alveolar)	Ngalahun (Palatal)	Langagun (Velar)	Langag-langagun (Glottal)
Pakium (Plosive)	p	b	t	d	k	g
Pairong (Nasal)		m		n		ŋ
Pakurug (Trill)				r		
Pahagas-tanug (Fricative)			s			h
Anggid-patanug (Approximant)		w			j	
Patakilid (Lateral Approximant)				l		

Tsart sa/sang Ponema na Patanug

Posisyon ng Dilà	Atubangan (Front)	Tunga-tunga (Central)	Likud (Back)
Taas (High)	i		u
Sād (Low)		a	

Mga katutubong tunog:

Tsart ng Ponemang Katinig

Paraan ng Artikulasyon	Lugar ng artikulasyon					
	Palabi (Bilabial)	Pangipin (Dental)	Pangilu (Alveolar)	Pangalangala (Palatal)	Pangalangala-likod (Velar)	Palalamunan (Glottal)
Pasara (Plosive)	p b	t	d		k g	ʔ
Pailong (Nasal)	m		n		ŋ	
Pangatal (Trill)			r			
Prikatib (Fricative)			s			h
Malapatinig (Approximant)	w			j		
Pagilid na malapatinig (Lateral Approximant)			l			

Tsart ng Ponemang Patinig

Posisyon ng Dilà	Harap (Front)	Sentral (Central)	Likod (Back)
Taas (High)	i		u
Babâ (Low)		a	

Amu ini ang mga minus-pares na yagpamatuud sa/sang mga ponema:

Ponema	Tunog	Grafema	Tunog	Grafema
/p/, /b/	[pu.'kuʔ]	pukû 'pag-upo na naka- tiklop ang tuhod'	[bu.'kuʔ]	bukû 'hindi'
/t/, /d/	[tu.'rug]	turúg 'tulóg'	[du.'rug]	durúg 'tabi sa paghiga'
/k/, /g/	['ka.but]	kabut 'bungkal'	[ga.'but]	gabut 'hatak'
/h/, /ʔ/	[bu.'huk]	buhúk 'buhok'	[bu.'ʔuk]	buúk 'piraso'
/ʔ/, wala	['li.suʔ]	lisû 'ikot'	['li.su]	lisu 'butó'
	['tak.siʔ]	taksi 'uri ng laro'	['tak.si]	taksi 'mabilis'
/ʔ/, taas na patanug	[ʔu.'tuʔ]	utû 'ginataang gabi'	[ʔu.tu:]	utû 'tae'
/m/, /n/	[lu.'maj]	lumáy 'gayuma'	[lu.'naj]	lunáy 'lantâ, mahinà'
/n/, /ŋ/	['ba.naw]	banaw 'tapon'	['ba.ŋaw]	bangaw 'bahagharí
/r/, /l/	[ma.'ru.ja]	maruya 'maruya'	[ma.'lu.ja]	maluya 'mahinà'
/s/, /h/	['sa.baʔ]	sabà 'Tumahimik kayo!'	[ha.'baʔ]	habà 'habà'
/w/, /j/	['ban.taw]	bantaw 'sahig'	['ban.taj]	bantay 'tagabantay'
/a/, /i/	['ʔas.lum]	aslum 'asim'	['ʔis.lum]	islum 'tanghalian'
/a/, /u/	[la.'taʔ]	latâ 'sobrang hinog'	[la.'tuʔ]	latû 'latô'

Ito ang mga pares minimal na nagpapatunay sa mga ponema:

Ponema	Tunog	Grafema	Tunog	Grafema
/p/, /b/	[pu.'kuʔ]	pukû 'pag-upo na naka- tiklop ang tuhod'	[bu.'kuʔ]	bukû 'hindi'
/t/, /d/	[tu.'rug]	turúg 'tulóg'	[du.'rug]	durúg 'tabi sa paghiga'
/k/, /g/	['ka.but]	kabut 'bungkal'	[ga.'but]	gabut 'hatak'
/h/, /ʔ/	[bu.'huk]	buhúk 'buhok'	[bu.'ʔuk]	buúk 'piraso'
/ʔ/, wala	['li.suʔ]	lisû 'ikot'	['li.su]	lisu 'butó'
	['tak.siʔ]	taksi 'uri ng laro'	['tak.si]	taksi 'mabilis'
/ʔ/, mahabang patanig	[ʔu.'tuʔ]	utû 'ginataang gabi'	[ʔu.tu:]	utû 'tae'
/m/, /n/	[lu.'maj]	lumáy 'gayuma'	[lu.'naj]	lunáy 'lantâ, mahinà'
/n/, /ŋ/	['ba.naw]	banaw 'tapon'	['ba.ŋaw]	bangaw 'bahaghari'
/r/, /l/	[ma.'ru.ja]	maruya 'maruya'	[ma.'lu.ja]	maluya 'mahinà'
/s/, /h/	['sa.baʔ]	sabà 'Tumahimik kayo!'	[ha.'baʔ]	habà 'habà'
/w/, /j/	['ban.taw]	bantaw 'sahig'	['ban.taj]	bantay 'tagabantay'
/a/, /i/	['ʔas.lum]	aslum 'asim'	['ʔis.lum]	islum 'tanghalian'
/a/, /u/	[la.'taʔ]	latâ 'sobrang hinog'	[la.'tuʔ]	latû 'latô'

Amu ini ang mga minus-pares na yagpamatuud sa/sang taas na patanug (vowel length) ug/hasta puntu (stress).

	TUNUG	GRAFEMA	BUUT PASABUT
Taas ug diri taas na patanug	[ʔa. 'bu:]	abū	'usok'
	[ʔa. 'bu]	abú	'abó'
Puntu	['ku.waŋ]	kuwang	'kulang'
	[ku. 'waŋ]	kuwáng	'higâ'
	[ma. 'gu.raŋ]	magúrang	'magulang' o 'malapit nang mahinog na prutas'
	[ma.gu. 'raŋ]	maguráng	'nakakatandang kapatid'
	['tu.rug]	turug	'matulog'
	[tu. 'rug]	turúg	'tulóg'

Yakasuwat sa/sang ubus ang mga letra na yagsimbulo ng mga ponema.

Ponema	Letra	Ponema	Letra
/p/	Pp	/r/	Rr
/b/	Bb	/s/	Ss
/t/	Tt	/h/	Hh
/d/	Dd	/w/	Ww
/k/	Kk	/j/	Yy
/g/	Gg	/l/	Ll
/m/	Mm		
/n/	Nn		
/ŋ/	NGng		

Nakasuwat sa/sang pahina 16 ang mga tuldik na gamiton sa/sang pag-ispeling ng ponema na ikalibtuban/ikaligtuban (glottal stop), sa/sang pagbutang ng diin, ug/hasta sa/sang pagsuwat ng taas na patanug na **a** ug/hasta **u**.

Ito ang mga pares minimal na nagpapatunay ng mahabang patinig (vowel length) at diin (stress).

	TUNOG	GRAFEMA	KAHULUGAN
Mahabang patinig at di-mahabang patinig	[ʔa.'bu:]	abū	‘usok’
	[ʔa.'bu]	abú	‘abó’
Diin	['ku.waŋ]	kuwang	‘kulang’
	[ku.'waŋ]	kuwáng	‘higá’
	[ma.'gu.raŋ]	magúrang	‘magulang’ o ‘malapit nang mahinog na prutas’
	[ma.gu.'raŋ]	maguráng	‘nakakatandang kapatid’
	['tu.rug]	turug	‘matulog’
	[tu.'rug]	turúg	‘tulóg’

Nakatala sa ibaba ang mga titik na katumbas ng mga ponema.

Ponema	Titik	Ponema	Titik
/p/	Pp	/r/	Rr
/b/	Bb	/s/	Ss
/t/	Tt	/h/	Hh
/d/	Dd	/w/	Ww
/k/	Kk	/j/	Yy
/g/	Gg	/l/	Ll
/m/	Mm		
/n/	Nn		
/ŋ/	NGng		

Nakasaad sa pahina 17 ang mga tuldik na gagamitin sa pagbabaybay ng ponemang impit (glottal stop), sa pagmamarka ng diin, at sa pagsusulat ng mahabang patinig na **a** at **u**.

2 | SILABA UG/HASTA PAGSILABA

Ang **silaba** isa ka yunit ng tanug na yahinang ng isa ka patanug u mā na patanug haw isa u daig/hamuk pa na katanug. Kada patanug (a, i, u) isa ka silaba; pero kinahanglan ng kada katanug ang isa ka patanug para mahinang na silaba. Dugang sini, arun pay isa lamang ka patanug sa/sang kada silaba puwede isab sobra pa sa/sang duwa ang katanug sa/sang isa ka silaba.

2.1 Pagkahinang ng Silaba. Ang silaba ng sinuwat na Kinamayú, arun/awun isa ka patanug, u isa ka katanug ug/hasta patanug, u duwa u daig/hamuk pa na katanug ug/hasta isa ka patanug. Ang letra na **K** timaan ng **katanug** ug/hasta ang letra na **P** timaan ng **patanug**.

Porma	Pananglitan
P	a•mú
KP	ka•ra•hà
PK	am•baw
KPK	buk• tun
KKP	pru•tas
KKPK	im•pren•ta, plang•ga•na*
KPKK	ward
KKPKK	tsart
KKPKKK	shorts

* Digrapo ang **ng**. Buut pasabut sa/sang digrapo isa ka letra pero duwa ang suwat. Yagsimbulo sa/sang ponema na /ŋ/ ang digrapo na **NGng**.

Tan-awa/tanawa ang mga yahinang na silaba. Ini na pamaagi yakabase sa/sang pagsuwat duun ug/hasta diri lamang sa/sang tanug ng isa ka silaba. Tungud sini, diri laung mapakita ang kalibtuban u glottal stop sa/sang sinugdanan ng tiyab/sulti ug/hasta sa/sang tunga ng duwa ka patanug. Tanawa isab ang mga silaba na arun/awun duwa na sunud-sunud na katanug. Kasagaran binuslan ini sa/sang Español u sa/sang Iningles.

2 | PANTIG AT PALAPANTIGAN

Ang **pantig** o **silaba** ay isang yunit ng tunog na binubuo ng isang patinig o kambal-patinig at isa o mahigit pang katinig. Bawat patinig (a, i, u) ay isang pantig; samantala, kailangan ng bawat katinig ang isang patinig upang maging pantig. Dagdag pa, may isa lámang patinig sa bawat pantig samantalang maaaring mahigit sa dalawa ang katinig sa isang pantig.

2.1 Kayarian ng Pantig. Ang pantig sa sinulat na Kinamayú ay maaaring isang patinig, o isang katinig at patinig, o dalawa o higit pang katinig at isang patinig. Ang titik **K** ay kumakatawan sa **katinig** at ang titik **P** ay kumakatawan sa **patinig**.

Porma	Halimbawa
P	a•mû
KP	ka•ra•hà
PK	am•baw
KPK	buk• tun
KKP	pru•tas
KKPK	im•pren•ta, plang•ga•na*
KPKK	ward
KKPKK	tsart
KKPKKK	shorts

*Digrapo ang **ng**. Ibig sabihin ng digrapo, isang titik pero dalawa ang sulat. Nagsisimbolo sa ponemang /ŋ/ ang digrapong **NGng**.

Pansinin na ang mga itinanghal na kayarian ng pantig ay nakabatay sa paraan ng pagsulat sa kasalukuyan at hindi sa posibleng tunog sa isang pantig. Sa gayon, hindi nitó nailalarawan ang pagkakaroon ng impit o glottal stop sa simula ng salita at sa gitna ng dalawang patinig. Pansinin din na ang mga pantig na may dalawang magkasunod na katinig ay malimit pantig ng hiram na salita mula sa Español o Ingles.

2.2 Silaba ug/hasta Pagsilaba. Ang **pagbahin** ng mga silaba sa/sang isa ka tiyab/sulti yakabase sa/sang grafema u sa/sang pagkasuwat sini. Pananglitan: /**u•tan**/ (utan), /**da•wum**/ (dawum). Amu ini ang upud na haudanan/sundanang:

Una, kung arun/awun duwa na magsunud na katanug sa/sang tunga ng tiyab/sulti, ang una na katanug amu ang igihud sa/sang una na silaba, samtang, ang ika-duwa na katanug amu ang apil sa/sang sunud na silaba. Pananglitan: /**am•baw**/ (ambaw), /**bas•lay**/ (baslay), /**mar•gu•su**/ (margusu), /**un•tu**/ (untu)

Ika-duwa, haw ang una sa/sang tulu na gasunud na katanug M u N ug/hasta ang gasunud bisan hain sa/sang BL, BR, DR, PL, ug/hasta TR, ang una na katanug M man u N igihud sa/sang una na silaba ug/hasta ang sunud na duwa ka katanug ang ikadtu sa/sang sunud na silaba. Pananglitan: /**kum•pli**/ (kumpli), /**ka•lam•bri**/ (kalambri), /**ka•lan•dra•kas**/ (kalandrakas).

Sa pagtudlu ng pagsilaba ng tiyab/sulti sa/sang Kindergarten ug/hasta Grade 1, ag dapungun/magdapù kay tibuun/para kasayudan kung pila ka silaba sa/sang isa ka tiyab/sulti

2.3 Taas na Silaba

Ang silaba na arun/awun taas u pinahutad na patanug **ā** ukun **ū** isipun/huna-hunaun na taas na silaba. Kung kasagaran na silaba arun isa ka pagdapù, ang taas na silaba arun isa ka pagdapu ug/hasta ibawug ang kamut/alima paatubang.

Pananglitan ng mga tiyab/sulti na arun taas na silaba: /**bāy**/ (bāy), /**sūd**/ (sūd), /**ki•sūm**/ (kisūm), /**i•tu•bū**/ (itubū).

2.2 Pantig at Pagpapantig. Ang **pagpapantig** ng isang salita ay nakabase sa grafema o pagkasulat nitó. Halimbawa: /**u•tan**/ (utan), /**da•wum**/ (dawum). Narito ang ilang tuntunin:

Una: Kung may dalawang magkasunod na katinig sa gitna ng salita, ang unang katinig ay isinasama sa unang pantig, samantalang ang pangalawang katinig ay nagiging bahagi ng susunod na pan- tig. Halimbawa: /**am•baw**/ (ambaw), / **bas•lay**/ (baslay), /**mar•gu•su**/ (margusu), /**un•tu**/ (untu).

Ikalawa, kapag ang una sa tatlong magkakasunod na katinig ay M o N at ang kasunod ay alin man sa BL, BR, DR, PL, at TR, ang unang katinig (M/N) ay isinasama sa unang pantig at ang sumunod na dalawang katinig ay napupunta sa kasunod na pantig. Halimbawa: /**kum•pli**/ (kumpli), /**ka•lam•bri**/ (kalambri), /**ka•lan•dra•kas**/ (kalandrakas).

Sa pagtuturo ng pagpapantig ng salita sa Kindergarten at Grade 1, ginagamit ang pagpapalakpak upang malaman kung ilang pantig ang isang salita.

2.3 Mahabang Pantig

Ang pantig na may mahaba na patinig **ā** o **ū** ay ituring na mahabang pantig. Kung ang karaniwang pantig ay may isang palakpak, ang mahabang pantig naman ay may isang palakpak na sinamahan ng pinakorbang pag-abot ng kamay sa harap.

Halimbawa ng mga salita na may mahabang pantig: /**bāy**/ (bāy) ‘bahay’, /**sūd**/ (sūd) ‘pasok o loob’, / **ki•sūm**/ (kisūm) ‘bukas’, at /**i•tu•bū**/ (itubū) ‘hirap tumae.’

3 | ISPELING NA PATIYAB/PASULTI

Isa-isahun pagtiyab/pagsulti ng madayaw ang pagkasunud-sunud ng mga letra na arun sa/sang isa ka tiyab/sulti, silaba, akronim, abribisyon u pinahayupù na tiyab/sulti, inisyals, timaan na pang-science, ug/hasta upud pa.

3.1. Silaba

Pagsuwat	Ispeling na Patiyab
na	/en-ey/
yag	/way-ey-dyi/
sūd	/es-long yu-di/
pru	/pi-ar-yu/

3.2. Tiyab/Sulti

Pagsuwat	Ispeling na Patiyab
madayaw	/em-ey-di-ey-way-ey-dobolyu/
ingkud	/ay-endyi-key-yu-di/
sabanas	/es-ey-bi-ey-en-ey-es/
bubay	/bi-yu-bi-ey-way/

3.3. Akronim

Pagsuwat	Ispeling na Patiyab
ALS (Alternative Learning System)	/kapital ey-kapital el-kapital es/
SPG (Supreme Pupils Government)	/kapital es-kapital pi-kapital dyi/
PTA (Parents-Teachers-Association)	/kapital pi-kapital ti-kapital ey/
CPP (Child Protection Policy)	/kapital si-kapital pi-kapital pi/
LGU (Local Government Unit)	/kapital el-kapital dyi-kapital yu/
SGC (School Governing Council)	/kapital es-kapital dyi-kapital si/

3 | PAGBAYBAY NA PABIGKAS

Isa-isang binibigkas sa maayos na pagkakasunod-sunod ang mga letrang bumubuo sa isang salita, pantig, akronim, daglat, inisyals, simbolong pang-agham, at iba pa.

3.1. Pantig

Pagsulat	Pagbigkas
na	/en-ey/
yag	/way-ey-dyi/
sūd	/es-mahabang yu-di/
pru	/pi-ar-yu/

3.2. Salita

Pagsulat	Pagbigkas
madayaw	/em-ey-di-ey-way-ey-dobolyu/
ingkud	/ay-endyi-key-yu-di/
sabanas	/es-ey-bi-ey-en-ey-es/
bubay	/bi-yu-bi-ey-way/

3.3. Akronim

Pagsulat	Pagbigkas
ALS (Alternative Learning System)	/kapital ey-kapital el-kapital es/
SPG (Supreme Pupils Government)	/kapital es-kapital pi-kapital dyi/
PTA (Parents-Teachers-Association)	/kapital pi-kapital ti-kapital ey/
CPP (Child Protection Policy)	/kapital si-kapital pi-kapital pi/
LGU (Local Government Unit)	/kapital el-kapital dyi-kapital yu/
SGC (School Governing Council)	/kapital es-kapital dyi-kapital si/

3.4. Abribisyon u Pinahayupù na Tiyab/Sulti

Pagsuwat	Ispeling na Patiyab
elem. (elementarya)	/i-el-i-em tulduk/
brgy. (barangay)	/bi--ar-dyi-way tulduk/
msg. (message)	/em-es-dyi tulduk/
Cong. (Congressman)	/kapital si-o-endyi tulduk/
Gov. (Governor)	/kapital dyi-o-vi tulduk/

3.5. Inisyals

3.5.1 Mga Utaw ug/hasta Butang

Pagsuwat	Ispeling na Patiyab
RRD (Rodrigo Roa Duterte)	/kapital ar-kapital ar-kapital di/
FPJ (Fernando Poe Jr)	/kapital ef-kapital pi-kapital dyey/
tv (television)	/ti-vi/
cp (cellphone)	/si-pi/
dvd (digital video disc)	/di-vi-di/

3.5.2 Institusyon/Grupo

Pagsuwat	Ispeling na Patiyab
IP (Indigenous People)	/kapital ay-kapital pi/
BSP (Boy Scouts of the Philippines)	/kapital bi-kapital es-kapital pi/
PNP (Philippine National Police)	/kapital pi-kapital en-kapital pi/
AFP (Armed Forces of the Philippines)	/kapital ey-kapital ef-kapital pi/
SDS (Schools Division Superintendent)	/kapital es-kapital di-kapital es/

3.5.3 Timaan na Pang-Science

Pagsuwat	Ispeling na Patiyab
H2O (Hydrogen Oxide)	/kapital eyts- subscrip tu-kapital o/
CO2 (Carbon Dioxide)	/kapital si-kapital o- subscrip tu/
km (kilometro)	/key-em/
ft (feet)	/ef-ti/
kg (kilogram)	/key-dyi/

3.4. Daglat

Pagsulat	Pagbigkas
elem. (elementarya)	/i-el-i-em tulduk/
brgy. (barangay)	/bi--ar-dyi-way tulduk/
msg. (message)	/em-es-dyi tulduk/
Cong. (Congressman)	/kapital si-o-endyi tulduk/
Gov. (Governor)	/kapital dyi-o-vi tulduk/

3.5. Inisyals

3.5.1 Mga Tao at Bagay

Pagsulat	Pagbigkas
PRRD (Rodrigo Roa Duterte)	/kapital ar-kapital ar-kapital di/
FPJ (Fernando Poe Jr)	/kapital ef-kapital pi-kapital dyey/
tv (television)	/ti-vi/
cp (cellphone)	/si-pi/
dvd (digital video disc)	/di-vi-di/

3.5.2 Institusyon/Pangkat

Pagsulat	Pagbigkas
IP (Indigenous People)	/kapital ay-kapital pi/
BSP (Boy Scouts of the Philippines)	/kapital bi-kapital es-kapital pi/
PNP (Philippine National Police)	/kapital pi-kapital en-kapital pi/
AFP (Armed Forces of the Philippines)	/kapital ey-kapital ef-kapital pi/
SDS (Schools Division Superintendent)	/kapital es-kapital di-kapital es/

3.5.3 Simbolo sa Agham at Matematika

Pagsulat	Pagbigkas
H ₂ O (Hydrogen Oxide)	/kapital eyts- subscrip tu-kapital o/
CO ₂ (Carbon Dioxide)	/kapital si-kapital o- subscrip tu/
km (kilometro)	/key-em/
ft (feet)	/ef-ti/
kg (kilogram)	/key-dyi/

4 | ISPELING NA PASUWAT

Sa kinatibuk-ang pagtan-aw, pagasundun sa/sang Kinamayú ang haudanan/sundanan na kung unu/unān ang pagtiyab amu isab ang pagkasuwat. Dalí da masunud ang mau/amu na haudanan/sundanan sa/sang pagsuwat sa/sang mga lumad na tiyab/sulti gamit ang mga lumad na letra. Ang kanatu paggamit ng mga binuslan na letra amuy kanatu sundugan/haudan sa/sang mga magsunud:

4.1 Paggamit ng Napulu ka Letra na Binuslan. Sa/sang Kinamayú, arunnapulu ka binuslan na letra sa/sang Ingles ug/hasta Español na Cc, Ee, Ff, Jj, Ññ, Oo, Qq, Vv, Xx, ug/hasta Zz. Gamitun ini sa/sang pagsuwat ng mga saktu na ngaran/ngān ng utaw ug/hasta lugar, mga binuslan na tiyab/sulti diri utruhun ang orihinal na pagkasuwat, ug/hasta mga ngaran/ngān na siyentipiko ug/hasta teknikal. Pananglitan:

4.1.1 Sakto na ngaran/ngān ng utaw ug/hasta lugar: Almeda, Barobo, Barrios, Betsy, Cagayan de Oro, Candelario, Carmelito, Cebu, Cubil, Eleazar, Elenita, Emelyn, Felixberto, Feliza, Ferdinand, Generoso, Homer, Libertad, Librado, Mamerta, Manuel, Milo, Naraiso, Navarro, Nuñez, Oscar, Pedrozo, Quintin, Rodulfo, Rogelio, Sereno, St. Joseph, Tejero, Urbiztondo, Viduya, Villegas, Viola, Zamboanga

4.1.2 Binuslan na tiyab/sulti: bulldozer, cauliflower, cellphone, computer, coupon, ElNiño, extra, examination, equipment, Facebook, flash drive, freezer, French fries, forecast, friend, jackstone, jalousie, La Niña, machine, Microsoft Excel, mixer, Mozilla Firefox, pizza, photocopy, prone, projector, queen, quiz, satellite disk, television, text, van, x-ray, xerox, zipper, zoo

4.1.3 Siyentipiko ug/hasta teknikal na mga pulung: acacia mangium, ad hoc, albizzia falcataria, bona fide, chlorine, de facto, de jure, Myrtaceae, oxygen, phylum Chordata, quorum, subphylum Vertebrata, valence, Xanthostemon verdugonianus, zinc

4 | PAGBAYBAY NA PASULAT

Sa pangkalahatan, sinusunod ng Kinamayú ang tuntunin na kung ano ang pagkabigkas ay siya rin ang baybay. Natural at madaling natutupad ang nasabing tuntunin sa baybay ng mga katutubong salita gámit ang mga katutubong titik. Ang paggamit naman ng mga hiram na titik ay gagabayan ng sumusunod:

4.1 Paggamit ng Sampung Hiram na Titik. Sa Kinamayú, mayroong sampung hiram na titik mula sa Ingles at Español na Cc, Ee, Ff, Jj, Ññ, Oo, Qq, Vv, Xx, at Zz. Ginagamit ang mga ito sa pagsusulat ng mga tiyak na pangalan, mga hiram na salita na hindi binabago ang orihinal na baybay, at mga katawagang siyentipiko at teknikal. Halimbawa:

4.1.1 Tiyak na pangalan ng tao at lugar: Almeda, Barobo, Barrios, Betsy, Cagayan de Oro, Can- delario, Carmelito, Cebu, Cubil, Eleazar, Elenita, Emelyn, Felixberto, Feliza, Ferdinand, Generoso, Homer, Libertad, Librado, Mamerta, Manuel, Milo, Naraiso, Navarro, Nuñez, Oscar, Pedrozo, Quin- tin, Rodulfo, Rogelio, Sereno, St. Joseph, Tejero, Urbiztondo, Viduya, Villegas, Viola, Zamboanga

4.1.2 Hiram na salita: bulldozer, cauliflower, cell phone, computer, coupon, El Niño, extra, exami- nation, equipment, Facebook, flash drive, freezer, French fries, forecast, friend, jackstone, jealousy, La Niña, machine, Microsoft Excel, mixer, Mozilla Firefox, pizza, photocopy, prone, projector, queen, quiz, satellite disk, television, text, van, x-ray, xerox, zipper, zoo

4.1.3 Katawagang siyentipiko at teknikal: acacia mangium, ad hoc, albizzia falcataria, bona fide, chlorine, de facto, de jure, Myrtaceae, oxygen, phylum Chordata, quorum, subphylum Vertebrata, valence, Xanthostemon verdugonianus, zinc

4.2 Paggamit ng Ff, Jj, Vv, Zz. Igamit ng upud na mga lumad na sinultihan/tiniyaban ang mga letra katanug na Ff, Jj, Vv, Zz. Tan-awa/tanawa ang mga pananglitan na suwat Itáwit sa/sang ubus gikan sa/sang Ortograpiya Itáwit.

Jj	badjaw ju	'bagyo' 'iyon'
Fj	sifun afutu	'sipon' 'puso ng saging'
Vv	bavi vulun	'baboy' 'sama'
Zz	kazzing zimigi	'kambing' 'kaliwa'

Ingon sa/sang pagrespeto sa/sang sini na mga lumad na tiniyaban/sinultihan, ipabilin ng Kinamayú ang pagsuwat ng niran mga tiyab/sulti ginamit ang Ff, Jj, Vv, Zz kung buslan ng Kinamayú.

4.3 Paggamit ng Ee, Oo, Eë. Igamit isab ng upud na mga lumad na sinultihan/tiniyaban sa/sang Filipinas ang mga letra patanug na Ee, Oo, at Eë. Ipabilin ng Kinamayú ang pagsuwat ng niran mga tiyab/sulti ginamit ang Ee, Oo, at Eë kun buslan ng Kinamayú. Tanawun ang mga pananglitan sa/sang ubus.

Ee	bale fefeg mesa	'bahay' 'pamaypay' 'hapag kainan'	Kapampangan Itawit Tagalog
Oo	aldo jo bago	'araw' 'heto' 'hindi lumà'	Kapampangan Itawit Tagalog
Eë	magayën panagbënga silëw	'maganda' 'panahon ng pamumulaklak' 'ilaw'	Tinagbanwa Kankanaëy Pangasinan

4.4 Pagsuwat ng Upud na Binuslan na Tiyab/Sulti

Para sa/sang upud pa na mga binuslan na tiyab/sulti, gamitun ang ispeling sa/sang Filipino sa/sang pagsuwat sini. Arun online na diksiyonaryo na magamit para sini: diksiyonaryo.ph

4.2 Paggamit ng Ff, Jj, Vv, Zz. Ginagamit ng ibang mga katutubong wika sa Filipinas ang mga titik katinig na Ff, Jj, Vv, Zz. Tingnan ang mga halimbawang sulat Itáwit sa ibaba mula sa Ortograpiya Itáwit.

Jj	badjaw ju	‘bagyo’ ‘iyon’
Fj	sifun afutu	‘sipon’ ‘puso ng saging’
Vv	bavi vulun	‘baboy’ ‘sama’
Zz	kazzing zimigi	‘kambing’ ‘kaliwa’

Bílang paggalang sa mga katutubong wika tulad nitó, pananatilihin ng Kinamayú ang napagkayarian niláng sulat gámit ang Ff, Jj, Vv, Zz, kung darating ang pagkakataong hihiram ang Kinamayú ng mga salita mula sa ibang katutubong wika ng bansa.

4.3 Paggamit ng Ee, Oo, Eë. Ginagamit din ng ibang katutubong wika sa Filipinas ang mga titik patinig na Ee, Oo, at Eë. Gagamitin din sa Kinamayú ang mga titik na ito kung manghihiram ng mga salita nilá, tulad ng mga nakasulat sa ibaba.

Ee	bale fefeg mesa	‘bahay’ ‘pamaypay’ ‘hapag kainan’	Kapampangan Itawit Tagalog
Oo	aldo jo bago	‘araw’ ‘heto’ ‘hindi lumà’	Kapampangan Itawit Tagalog
Eë	magayën panagbënga silëw	‘maganda’ ‘panahon ng pamumulaklak’ ‘ilaw’	Tinagbanwa Kankanaëy Pangasinan

4.4 Pagbaybay ng Iba pang Salitang Hiram

Para sa iba pang mga salitang hiram, gamítin ang ispelang sa Filipino sa pagbaybay ng mga ito. Mayroong online na diksiyonaryo maaaring magamit para dito: diksiyonaryo.ph

5 | MĀ NA PATANUG

Pagatawagun na mā na patanug ang yagsunud-sunud na patanug sa/sang sūd ng isa ka tiyab/sulti, magkagihud ba ang mga patanug na ini sa/sang isa ka pantig ukun gabuwag ba. Aruy duwa ka klase ng mā na patanug sa/sang Kinamayú. Ang una kay ang yagkasunud-sunud na magkaparehas na patanug ug/hasta ang ika-duwa kay ang yagsunud-sunud na magkalahi na patanug. Hisgutan naa ang una na klase ug/hasta isunud ang ika-duwa na klase.

5.1 Magkaparehas na patanug

Sa Kinamayú, arun madunggan na taas u pinahutad ang pagkatiyab/pagkasulti sa/sang patanug [a:] ug/hasta [u:], u mahimu isab, na pinadubliangpagkatiyab/pagkasultiingmagkaparehasnapatanugnawaray ikaligtuban na langaglangag/ngagngag sa/sang tunga niran, [aa] ug/hasta [uu]. Madunggan ini sa/sang mahamuk/madaig na mga tiyab/ sulti. Sa/sang pagsuwat, isa ra ka patanug ang suwatun ug/hasta butangan ini ng linya nga tuldik pahaba sa/sang babaw. Pananglitan:

KINAMAYÚ		FILIPINO
Tanug	Grafema	
[ba:j] u [ba.aj] /baaj/	bāy	‘bahay’
[pa:d] u [pa.ad] /paad/	pād	‘palad’
[sa:d] u [sa.ad] /saad/	sād	‘ilalim’
[ba.ku:] u [ba.ku.u] /bakuu/	bakū	‘hintalaki’
[ʔa.bu:] u [ʔa.bu.u] /ʔabuu/	abū	‘usok’
[su:m] u [su.um] /suum/	sūm	‘umaga’
[ʔu:d] u [ʔu.ud] /ʔuud/	ūd	‘uod’
[su:d] u [su.ud]/suud/	sūd	‘kuwarto/loob’
[bu:d] u [bu.ud] /buud/	būd	‘bundok’
[du:m] u [du.um] /duum/	dūm	‘gabi’
[ki.su:m] u [ki.su.um] /kisuum/	kisūm	‘bukas’
[ma.su.su:m] u [ma.su.su.um] /masusuum/	masusūm	‘maaga’
[su:.maj] u [su.u.maj] /suumaj/	sūmay	‘maaga’

5 | KAMBAL-PATINIG

Tinatawag na kambal-patinig ang magkakasunod na patinig sa loob ng isang salita, magkasama man ang mga patinig na ito sa isang pantig o magkahiwalay. May dalawang uri ng kambal-patinig ang Kinamayú. Ang isa ay ang magkakasunod na magkakaparehas na patinig at ang pangalawa ay ang magkakasunod na magkakaibang patinig. Tatalakayin muna ang unang uri at isusunod ang pangalawang uri.

5.1 Magkakaparehong patinig

May maririnig na [a:] at [u:] sa Kinamayú na pinahaba ang pagkabigkas ng patinig o, mangyari rin na, pinadoble ang pagkabigkas ng [aa] at [uu] na walang impit sa gitna nila. Ito ay maririnig sa maraming mga salita. Sa pagsusulat, isang patinig lang ang isusulat at lagyan ito ng macron o tuldik pahaba (¯) sa taas. Halimbawa:

KINAMAYÚ		FILIPINO
Tunog	Grafema	
[ba:] o [ba.aj] /baaj/	bāy	‘bahay’
[pa:d] o [pa.ad] /paad/	pād	‘palad’
[sa:d] o [sa.ad] /saad/	sād	‘ilalim’
[ba.ku:] o [ba.ku.u] /bakuu/	bakū	‘hinlalaki’
[ʔa.bu:] o [ʔa.bu.u] /ʔabuu/	abū	‘usok’
[su:m] o [su.um] /suum/	sūm	‘umaga’
[ʔu:d] o [ʔu.ud] /ʔuud/	ūd	‘uod’
[su:d] o [su.ud] /suud/	sūd	‘kuwarto/loob’
[bu:d] o [bu.ud] /buud/	būd	‘bundok’
[du:m] o [du.um] /duum/	dūm	‘gabi’
[ki.su:m] o [ki.su.um] /kisuum/	kisūm	‘bukas’
[ma.su.su:m] o [ma.su.su.um] /masusuum/	masusūm	‘maaga’
[su:.maj] o [su.u.maj] /suumaj/	sūmay	‘maaga’

[si.pu:] u [si.pu.u] /sipuu/	sipū	‘gamit pang-tanggal ng damo’
[ʔi.tu.bu:] u [ʔi.tu.bu.u] /ʔitubuu/	itubū	‘hirap tumae’
[ʔu.tu:] u [ʔu.tu.u] /ʔutuu/	utū	‘dumi’ o ‘tae’
[ku.du:] u [ku.du.u] /kuduu/	kudū	‘makirot’

5.2 Magkalain na patanug

Ang pagatudlu ngani kay ang pagsunud-sunud ng patanug **li** o **Uu** ug/ hasta lain pa na patanug parehas kintahay ng pagkasunud ng **ia**, **ai**, **iu**, **ui** o **au** sa/sang sūd ng isa ka sulti.

Kinahanglan ang gamay na pagpasabut para masabtan gayud ang mga balaud ug/hasta mga sugyut bahin sini. Ang katanug na **li** kay parehas da ng tanug ng anggīd-patanug na **Yy**. Ang katanug na **Uu** isab kay parehas da ng tanug ng anggīd-patanug na **Ww**. Kanaman/agaw sa/sang aruy pangutana kun kin-u/kinu/kinunu gamitun ang **li** u **Uu** ukun kin-u/kinu/kinunu gamitun ang **Yy** u **Ww**, ukun kin-u/kinu/kinunu sab/isab gamitun ang **Yy** o **Ww** puli sa/sang **li** o **Uu**. Aruy sab/isab pangutana kun kinahanglan ba suksukan ng **y** ang magkasunud na **ia** ug/hasta **iu** u ng **w** ang **ua** ug/hasta **ui**. Ang tubag kay maglahi-lahi sigun sa/sang pagkahimu ng sinultihan/tiniyaban ug/hasta sa/sang sosyupolitikal na kontekstu ng sinultihan.

Sigun sa/sang pagkahimu ng silaba na Kinamayú, isa ka patanug ang tunga sa/sang kasagaran ng silaba. Kung isuwat ang mga sinultihan, ang kada silaba kay aruy patanug ug/hasta kun aruy gihud na katanug (u mā na katanug kun ang sinultihan/tiniyabankay binuslan) arun sa/sang kilid sini ang katanug. Kanaman/agaw sa/sang makit-an sa/sang mga pananglitan sa/sang ubus na ang li u Uu kay pirmi arun sa/sang tunga ng pantig ug/hasta ang Yy o Ww isab arun sa/sang kawā u tuu ng isa ka pata-nug. (Parehas ng makit-an sa/sang Tsart ng Katanug sa/sang ika-18 na pahina, isa ka klase ng katanug ang mga anggīd-patanug.)

/wa•ray/	waray
/ya•u•taw/	yautaw
/pa•say•lu/	pasaylu
/ka•li•wat/	kaliwat
/bu•bay/	bubay
/ma•yu/	mayu
/lug•wa/	lugwa
/min•yu/	minyu
/sang•yaw/	sangyaw

[si.pu:] o [si.pu.u] /sipuu/	sipū	'gamit pangtang- gal ng damo'
[ʔi.tu.bu:] o [ʔi.tu.bu.u] /ʔitubuu/	itubū	'hirap tumae'
[ʔu.tu:] o [ʔu.tu.u] /ʔutuu/	utū	'dumi' o 'tae'
[ku.du:] o [ku.du.u] /kuduu/	kudū	'makirot'

5.2 Magkakaibang patinig

Ang tinutukoy dito ay ang pagkakasunod ng patinig **li** o **Uu** at iba pang patinig, tulad halimbawa ng pagkakasunod ng **ia**, **ai**, **iu**, **ui**, o **au** sa loob ng isang salita.

Kinakailangan ng kaunting paliwanag upang lubos na mauunawaan ang mga tuntunin at panukala sa bahaging ito. Ang patinig na **li** ay kasingtunog ng malapatinig na **Yy** at ang patinig na **Uu** naman ay kasingtunog ng malapatinig na **Ww**. Kaya, naitatanong kung kailan gagamitin ang **li** o **Uu** at kailan naman ang **Yy** o **Ww**, o kailan gagamitin ang **Yy** o **Ww** sa halip ng **li** o **Uu**. Naitatanong din kung kinakailangan bang singitan ng **y** and magkakasunod na **ia** at **iu** ng **w** ang **ua** at **ui**. Ang sagot ay mag-iiba depende sa estruktura ng wika at sa sosyopolitikal na konteksto ng wika.

Ayon sa kayarian ng pantig sa Kinamayú, isang patinig ang sentro ng karaniwang pantig. Kung isulat ang mga salita, ang bawat pantig ay may patinig at kung may kasamang katinig (o kambal-katinig kung ang salita ay hiram) nasa gilid ito ng patinig. Kaya makikita sa mga halimbawa sa ibaba na ang **li** o **Uu** ay palaging nasa gitna ng pantig at ang **Yy** o **Ww** naman ay nasa kaliwa o kanan ng isang patinig. (Tulad ng makikita sa Tsart ng Katinig sa ika-19 na pahina, isang uri ng katinig ang mga malapatinig.)

/wa•ray/	waray
/ya•u•taw/	yautaw
/pa•say•lu/	pasaylu
/ka•li•wat/	kaliwat
/bu•bay/	bubay
/ma•yu/	mayu
/lug•wa/	lugwa
/min•yu/	minyu
/sang•yaw/	sangyaw

Kun kintahay aruy diri klaro kun unhun pagsuwat ang mga sinultihan/tiniyaban na aruy tanug ng anggíd-patanug, sundun ang mga balaud duun sa/sang Ortograpiyang Pambansa na yakasuwat sa/sang mga seksyon 5.2.1 ug/hasta 5.2.2 sa/sang ubus. Ang pagduwaduwa kay kasagaran yagsugud kun unhun pagsuwat ang mga binuslan na sinultihan/tiniyaban sa/sang Espanyol na sinultihan/tiniyabannng lain na nasud na aruy mga tradisyon sa/sang pagsuwat gamit ang hamuk na mā na patanug sa/sang sūd ng sinultihan, apil da ang paggamit ng letra li ug/hasta Uu para sa/sang tanug ng anggíd-patanug na Yy ug/hasta Ww.

5.2.1 li u Uu sundan ng lain na patinig

Sa kinatibuk-an, alisdan ng Yy ang li ng mā na patanug sa/sang orihinal na pag-ispeling u ng **Ww** ang **Uu**. Pananglitan:

Español	Kinamayú
compania	kompanya
historia	istorya
sandalias	sandalyas
aguador	agwador
precio	presyo

Makit-an na ang giilis na ispelng kay amura sa/sang pagkasuwat ng mga lumad na sinultihan/tiniyabansa/sang Kinamayú na makit-an sa/sang siksyun 5.2 sa/sang ibabaw.

Pero aruy upat ka exceptions.

5.2.1.1 Una na exception. Kung ang mā na patanug kay gasunud sa/sang katanug sa/sang una na silaba ng sulti, suksukan ng anggíd-patanug na **y** u **w**, bisan kun hain sa/sang duwa ang angay. Kintahay:

Español	Kinamayú
tia	tiya
viuda	biyuda
Dios	Diyos
guia	giya
cuadrado	kuwadrado
cuarta	kuwarta
cuatro	kuwatro
sueldo	suweldo

Kung sakali mang may pag-aalinlangan kung paano isusulat ang salitang may tunog ng kambal-patinig, sundin ang kasalukuyang tuntunin ng Ortograpiyang Pambansa na nakasaad sa mga seksiyon 5.2.1 at 5.2.2 sa ibaba. Ang pag-aalinlangan ay kalimitang nagmumula sa kung paano isusulat ang mga salitang hiram sa Español na isang wikang banyaga na may mahabang tradisyon ng pagsusulat ginamit ang maraming kambal-patinig sa loob ng salita, kasama na ang paggamit ng titik **li** at **Uu** para sa tunog ng malapatinig na **Yy** at **Ww**.

5.2.1 **li** o **Uu** sinusundan ng ibang patinig

Sa pangkalahatan, palitan ng **Yy** ang **li** ng kambal-patinig sa original na baybay, at ng **Ww** ang **Uu**. Halimbawa:

Español	Kinamayú
compania	kompanya
historia	istorya
sandalias	sandalyas
aguador	agwador
precio	presyo

Mapapansin na ang pinalit na baybay ay kahawig sa pagsusulat ng mga katutubong salita sa Kinamayú na makikita sa seksiyon 5.2 sa itaas.

Ngunit, may apat na kataliwasan sa pangkalahatang tuntunin.

5.2.1.1 Unang kataliwasan. Kapag ang kambal-patinig ay sumusunod sa katinig sa unang pantig ng salita, singitan ng malapatinig na **y** o **w**, alin man sa dalawa ang naaangkop. Halimbawa:

Español	Kinamayú
tia	tiya
viuda	biyuda
Dios	Diyos
guia	giya
cuadrado	kuwadrado
cuarta	kuwarta
cuatro	kuwatro
sueldo	suweldo

Amuy sab/isab sundun ini na balaud kun ispelingun sa/sang mga lumad na sinultihan/tiniyabanang sunud:

Kinamayú

tiyan	suwat
tiyab	luwas
biya	buwan
siya	puwa

Kun arun/awun sa/sang iwit/huri na silaba ng lumad na sinultihan/tiniyaban ang puntu ug/hasta gusto isuwat ang pagkasulti na wara sang una na patanug, kinahanaglan indugan naan ang yawara na patanug sang timaan na kudlit (‘), parehas ng **tyan**. Amu isab ini ang balaud sa/sang Filipino kung gusto pahayupùn ang ispeling ng **siya** sa/sang **s’ya** u ng **niya** sa/sang **n’ya**.

5.2.1.2 Ika-duwang exception. Kung ang mā na patanug kay gasunod-sunod sa/sang dapug-katanug sa/sang sūd ng sinultihan, suksukan sab/isab ng anggíd-patiníg na **y** u **w**. Kintahay:

Español	Kinamayú
industria	industriya
Cristiano	Kristiyano
leccion	leksiyon
influencia	inpluwensiya

Sa ini na pamaagi sab/isab isuwat ang **biskuwit** na gikan sa/sang Ingles na **biscuit**.

Ini na pamaagi ang makatabang sa/sang maluag/malugang na pagsilaba ng sulti kay diri mahamuk/madaig ang dapug-katanug sa/sang sud ng patanug. Kintahay:

/bis•ku•wit/ imbis na /bis•kwit/
/in•dus•tri•ya/ imbis na /in•dus•trya/

5.2.1.3. Ikatulu na exception. Kung ang mā na patanug kay gasunod sa/sang tanug na [h], suksukan ng anggíd-patanug na **y** u **w**. Kintahay:

Español	Kinamayú
colegio	kolehiyo
estrategia	stratehiya

Gagabayan din ng tuntuning ito ang pagsasatitik ng mga katutubong salita tulad ng sumusunod.

Kinamayú

tiyan	suwat
tiyab	luwas
biya	buwan
siya	puwa

Kung nása hulíng pantig ng katutubong salita ang diin at nais isulat ang bigkas na wala ang unang patinig, kailangang kakatawanin ang nawawalang patinig ng simbolong kudlit (´) , kagaya sa **t'yan**. Ganito rin ang patakaran sa Filipino kung nais paiksiin ang baybay ng **siya** sa **s'ya** o ng **niya** sa **n'ya**.

5.2.1.2 Pangalawang kataliwasan. Kapag ang kambal-patinig ay sumusunod sa kumpol-katinig sa loob ng salita, singitan din ng malapatinig na **y** o **w**. Halimbawa:

Español	Kinamayú
industria	industriya
Cristiano	Kristiyano
leccion	leksiyon
influencia	inpluwensiya

Sa ganitong pamamaraan din isusulat ang **biskuwit** na mula sa Ingles na **biscuit**.

Ang pamamaraang ito ay makakatulong sa maluwag na pagpapantig ng salita dahil hindi mapararami ang kumpol-katinig sa loob ng pantig. Halimbawa:

/bis•ku•wit/ sa halip na /bis•kwit/
/in•dus•tri•ya/ sa halip na /in•dus•trya/

5.2.1.3 Pangatlong kataliwasan. Kapag ang kambal-patinig ay sumusunod sa tunog na h, singitan ng malapatinig na **y** o **w**. Halimbawa:

Español	Kinamayú
colegio	kolehiyo
estrategia	stratehiya

5.2.1.4 Ika upat na exception. Kung ang mā na patanug arun sa/sang iwit/huri ng sulti ug/hasta ang yauna na patanug aruy puntu, suksukan ng anggìd-patanug na **y u w**. Kintahay:

Español	Kinamayú
profesia	propesiya
economia	ekonomiya

5.2.2 Ii u Uu yagsunud sa/sang lain na patanug

5.2.2.1 Pagasundun ang una na kataliwasan sa/sang seksyon 5.2.1.1 sa/sang taas. Kung ang mā na patanug kay gasunud sa/sang katanug sa/sang una na silaba ng sulti, suksukan ng anggìd-patanug na **y u w**, kun hain sa/sang duwa ang angay. Kintahay:

Español	Kinamayú
seis	sayis

5.2.2.2 Aruy mga lumad na sinultihan/tiniyaban sa/sang Kinamayú na aruy sunud-sunud na tanug na [au] na waray kalibtuban sa/sang tunga ng duwa ka patinig ug/hasta waray sab/isab mabati na tanug ng anggìd-patanug sa/sang tunga. Sa pagsuwat, gipili ng mga maestra na suksukan ng malapatinig na **w** sa tunga ng **a** ug/hasta **u** para diri masaypan ng mga magbasa na aruy kalibtuban sa/sang tunga ng duwa ka patanug na ini. Kintahay:

Tanug	Ponema	Kinamayú
[kaʔadlaun]	/kaʔadlaun/	kaadlawun
[daum]	/daum/	dawum
[kaut]	/kaut/	kawut
[baunu]	/baunu/	bawunu
[ʔaug]	/ʔaug/	awug
[haub]	/haub/	hawub
[halaum]	/halaum/	halawum

Sa pagtudlù, pabatiun ang mga gaeskuyla ng eksakto na pagkasulti ng mga sinultihan/tiniyaban ug/hasta ipasundug sab/isab kaniran ang pagsulti sini. Tan-awun ini na parte na isa ka eksperimento na sa/sang paglabay ng saktu na panahun kay istoryahan da isab ng mga maestra/maestro ug/hasta upud pa na mga utaw na magsuwat ug/hasta magbasa sa Kinamayú.

5.2.1.4 Pang-apat na kataliwasan. Kapag ang kambal-patinig ay nasa hulihan ng salita at ang nauunang patinig ay may diin, singitan ng malapatinig na **y** o **w**. Halimbawa:

Español	Kinamayú
profesia	propesiya
economia	ekonomiya

5.2.2 li o Uu sumusunod sa ibang patinig

5.2.2.1 Sinusunod ang unang kataliwasan sa seksiyon 5.2.1.1 sa itaas. Kapag ang kambal-patinig ay sumusunod sa katinig sa unang pantig ng salita, singitan ng malapatinig na **y** o **w**, alin man sa dalawa ang naaangkop. Halimbawa:

Español	Kinamayú
seis	sayis

5.2.2.2 Mayroong mga katutubong salitang Kinamayú na may magkakasunod na tunog na [au] na walang impit sa gitna ng dalawang patinig at wala ring maririnig na tunog ng malapatinig sa gitna. Sa pagsusulat, minabuti ng ilang guro na singitan ng malapatinig na **w** sa gitna ng **a** at **u** upang hindi mapagkamalan ng mga magbabasa na may impit sa gitna ng dalawang patinig na ito. Halimbawa:

Tunog	Ponema	Kinamayú
[kaʔadlaun]	/kaʔadlaun/	kaadlawun
[daum]	/daum/	dawum
[kaut]	/kaut/	kawut
[baunu]	/baunu/	bawunu
[ʔaug]	/ʔaug/	awug
[haub]	/haub/	hawub
[halaum]	/halaum/	halawum

Sa pagtuturo, ipaparinig sa mga mag-aaral ang tamang bigkas ng mga salita at ipapagaya sa kanila ang bigkas na ito. Ituring ang bahaging ito na isang eksperimento na sa paglipas ng sapat na panahon ay pag-uusapan muli ng mga guro at iba pang mamamayan na nagsusulat at nagbabasa sa Kinamayú.

6 | MĀ NA KATANUG UG/HASTA MGA DIGRAPO

Pagatawag na mā na katanug ang duwa na gapikit na katanug na patingugon sa/sang sūd ng isa ka silaba, parehas ng **tr** sa/sang trabaho ug/hasta **sk** sa/sang Skype. Maglāin ang tanug ng gasunud na katanug sa/sang **tr**; amu sab/īsab sa/sang **sk**. Kung ang mā na katanug pagasultihun na aruy īsa ka tanug lamang, parehas ng **sh** sa/sang shampoo, tawgon ini na digrapo.

Diri apil sa/sang mga mā na katanug ang dapug ng mga katanug na yabahin sa/sang lain-lain na silaba. Ang mga pananglitan sini makita sa/sang 6.3.

6.1 Digrapo na NGng

Sa alpabetong Kinamayú, īsa lang na digrapo ang **NGng** na gikan sa/sang lumad na tanug. Giripresentahan ini ang tanug na [ŋ] u ponema na /ŋ/.

Tanug	Grafema
[ŋi.jaw] /ŋiyaw/	ngiyaw
[ŋi.lu] /ŋilu/	ngilu
[ti.ŋa:] /tiŋaa/	tingā
[bu.ŋu:] /buŋuu/	bungū
[lag.buŋ] /lagbuŋ/	lagbung
[ma.gu.'raŋ] /magu'raŋ/	maguráng

6.2 Mā na katanug na ts, ch, st, sk, sc

Purus mga binuslan na sinultihan/tiniyabanna ang gamit sa/sang lain na mā na katanug, parehas ng mga yakasuwat sa/sang ubus.

6.2.1 ts at ch

tsa, tsamporado, tsapa, plantsa, chico, chess, cheese, chopstick

6.2.2 st, sk at sc

test, contest, best, west, task, desk, disc

6.3 Dapug-katanug na kk at gg

Sang Kinamayú arun/awun magahi na pagkalituk ng katanug na **k** ug/hasta **g**. Suwatun ngini ng duwa na gasunud na pareha na patanug. Ang una sang duwa arun/awun sa/sang katapusan ng nauna na silaba ug/hasta ang ika-duwa awun sang unahan ng gasunud na silaba. Pananglitan sini:

Tanug	Grafema
[dug:um] /dug.gum/	duggum
[bak:a] /bak.ka/	bakka
[puk:u?] /puk.ku?/	pukku

6 | KAMBAL-KATINIG AT DIGRAPO

Tinitukoy na kambal-katinig ang dalawang magkadikit na katinig na pinatutunog sa loob ng isang pantig, tulad ng **tr** sa trabaho at **sk** sa Skype. Magkaiba ang tunog ng magkakasunod na katinig sa **tr**; ganoon din ang sa **sk**. Kung ang kambal-katinig ay binibigkas ng may isang tunog lamang, tulad ng **sh** sa shampoo, tinatawag itong digrapo.

Hindi kasama sa mga kambal-katinig ang kumpol ng mga katinig na nahahati sa magkakaibang pantig. Ang mga halimbawa nito ay makikita sa 6.3 sa ibaba.

6.1 Digrapong NGng

Sa alpabetong Kinamayú, nag-iisang digrapo ang **NGng** na kumakatawan sa katutubong tunog. Kinakatawan nito ang tunog at ponema na [ŋ] at /ŋ/.

Tunog	Grafema
[ŋi.jaw] /ŋiyaw/	ngiyaw
[ŋi.lu] /ŋilu/	ngilu
[ti.ŋa:] /tiŋaa/	tingā
[bu.ŋu:] /buŋuu/	bungū
[lag.buŋ] /lagbuŋ/	lagbung
[ma.gu.'raŋ] /magu'raŋ/	maguráng

6.2 Kambal-katinig na ts, ch, st, sk, sc

Pawang mga hiram na salita na ang ginagamitan ng ibang kambal-katinig, tulad ng mga nakasulat sa ibaba.

6.2.1 ts at ch

tsa, tsamporado, tsapa, plantsa, chico, chess, cheese, chopstick

6.2.2 st, sk, at sc

test, contest, best, west, task, desk, disc

6.3 Kumpol-katinig na kk at gg

Sa Kinamayú may madiing pagkabigkas ng katinig **k** at **g**. Sinusulat ito na dalawang magkasunod na magkaparehong patinig. Ang una sa dalawa ay nasa huli ng naunang pantig at ang pangalawa ay nasa simula ng kasunod na pantig. Halimbawa:

Tunog	Grafema
[dug:um] /dug.gum/	duggum
[bak:a] /bak.ka/	bakka
[puk:u?] /puk.ku?/	pukku

7 | PAGBINAYLUHAY NG Ee/Ii UG/HASTA Oo/Uu

Lahi-lahi ang pagtiyab/pagsulti sa/sang letra **Ee** ug/hasta sa/sang **Ii**. Amu isab ang sa/sang **Oo** ug/hasta sa/sang **Uu**. Tudluan ang mga yag-eskuyla na lahi ang pagtiyab/pagsulti sini na mga letra ug/hasta ayaw ibaylu. Amu ini ang pag-andam sa/sang mga yag-eskuyla na makatigam sa/sang upud na sinultihan/tiniyaban ug/hasta mag-apil sa/sang kanatu multilingwal na nasud ug/hasta kalibutan.

7.1 Lahiun ang Ee ug/hasta Ii, Oo ug/hasta Uu

Lahi ang ipasabut sa/sang amura ang pagkasuwat na tiyab/sulti pero ang isa aruy **Ee** ang isa aruy **Ii**. Pananglitan:

Ee	Ii
Peña	piña
ébun	íbon
Pénoy	Pinóy

Ang Peña apilyedo sa/sang utaw, ang piña ng Español usa sa/sang mga prutas. Ang ébun sa/sang Kapampangan ay itlug pa lamang pero ang íbon sang Tagalog yalupad da na mananap. Ang pénoy isab makaan, ang Pinóy tawag sa/sang kanatu nga mga Filipino.

Ingun isab sa/sang mga sinuwat na aruy **Oo** ug/hasta **Uu**. Pananglitan:

Oo	Uu
Mora	mura
balot	balut

Ang Mora usa ka apelyido sa/sang utaw, ang buut ipasabut sa/sang mura sa/sang Tagalog ‘dirí mahal.’ Ang bálot sa/sang Tagalog pangputus, ang balút makaan.

7 | PALITANG Ee/Ii AT Oo/Uu

Magkaiba ang tunog ng patinig **Ee** sa **Ii** at ng **Oo** sa **Uu**. Turuan ang mga mag-aaral na ibukod ang pagbigkas ng mga ito at hindi ipagpalit. Bahagi ito ng paghahanda sa mga estudyante na matuto ng ibang wika at makibahagi sa multilinggual na lipunan ng bansa at ng buong mundo.

7.1 Pagbubukod ng Ee/Ii at ng Oo/Uu

Iba ang kahulugan ng magkahawig ang sulat na mga salita ngunit ang isa ay may patinig **Ee** at ang isa naman ay may **Ii**. Halimbawa:

Ee	Ii
Peña	piña
ébun	íbon
Pénoy	Pinóy

Ang Peña ay isang apelyido ng tao ngunit ang piña ng Español ay isang prutas. Ang ébun sa Kapampangan ay itlog pa lang ngunit ang íbon sa Tagalog ay lumilipad nang hayop. Ang pénoy naman ay nakakain ngunit ang Pinóy ay taguri sa atin na mga Filipino.

Gayun din ang mga salita na may **Oo** at **Uu**. Halimbawa:

Oo	Uu
Mora	mura
balot	balut

Ang Mora ay apelyido ng tao ngunit ang ibig sabihin ng mura sa Tagalog ay 'hindi mahal.' Ang bálot sa Tagalog ay pantakip ngunit ang balut ay kinakain.

7.2 Binuslan na pulong na aruy Ee at Oo. Ang pagbinuslanay sa/sang mga tiyab/sulti sa/sang upud na sinultihan/tiniyaban kabahin sa/sang natural na pamaagi sa/sang paghamuk sa/sang tiniyaban/sinultihan. Ang mga binuslan na pulong ng Kinamayú na aruy sulat **Ee** ug/hasta **Oo** tiyabun/sultihun sa/sang hustu nga pagtiyab/pagkasulti sa/sang sini nga mga patanug. Pananglitan:

Español	Kinamayú
estado	estado
gobierno	gobyerno
juzgado	husgado
heredero	eredero
hora	oras

7.3 Ilhanan ng Binuslan sa/sang Español u sa/sang Ingles

Sa *Ortograpiyang Pambansa*, ang mga binuslan na pulong sa/sang Español yagsugud sa/sang **es**, gawang malahi sa/sang upud na binuslan na pulong sa/sang Ingles na yagsugud sa/sang **is**. Halimbawa:

Gikan Español	Gikan Ingles
espesyal (especial)	ispesyal (special)
eskuwela (escuela)	iskul (school)
eskolar (escolar)	iskolar (scholar)
estilo (estilo)	istayl (style)
estasyon (estacion)	isteysiyon (station)

7.2 Hiram na salita na may Ee at Oo. Ang hiram ng salita mula sa ibang wika ay bahagi ng natural na proseso ng pagpapaunlad ng wika. Ang mga salitang hiram ng Kinamayú na may mga patinig na **Ee** at **Oo** ay bigkasin ng ayon sa tamang tunog ng mga ito. Halimbawa:

Español	Kinamayú
estado	estado
gobierno	gobyerno
juzgado	husgado
heredero	eredero
hora	oras

7.3 Senyas ng Hiram sa Español o sa Ingles

Alinsunod sa *Ortograpiyang Pambansa*, ang mga salitang hiram sa Español ay magsisimula sa **es** upang maibukod sa mga magkaparehong salitang hiram sa Ingles na magsisimula sa **is**. Halimbawa:

Mula Español	Mula Ingles
espesyal (especial)	ispesyal (special)
eskuwela (escuela)	iskul (school)
eskolar (escolar)	iskolar (scholar)
estilo (estilo)	istayl (style)
estasyon (estacion)	isteysiyon (station)

8 | KIN-U/KINU/KINUNU GAMITUN

ANG “NANG” UG/HASTA “NG”

8.1 Gamit ng “Nang”

8.1.1 Gamitun ang **nang** parehas sa **noong** sa/sang Filipino. Pananglitan:

Amú idtu ang una na sinsus na yahitabù nang gobernador pa si Cirenio sa Siria. ‘lyon ang unang census na nangyari noong gobernador pa si Cirenio sa Siria.’

Nang yakapanalinga ang kapitan bahin kang Jesus, yaglaung yaan sa upud na mga pangulu sa mga Judio na hangyuun si Jesus na makadtu sa kaniran bāy para dayawun ang masugù. ‘Noong narinig ng kapitan ang tungkol kay Jesus, sinabi niya sa/sang ibang opisyal ng mga Judio na pakiusapan si Jesus na pumunta sa/sang kanilang bahay para pagalingin ang utusan.’

8.1.2 Gamitun ang **nang** sa/sang pagbatbat-hisnang (adverb) na pamaagi ug/hasta sukud. Ang pagbatbat-hisnang na pamaagi maghatag sang pamaagi ug/hasta ang pagbatbat-hisnang maghatag sang sukud. Pananglitan:

Tungud sang grabe na kasakit na kanaan ibati yag-ampù yaan nang hugut hasta kinasingkasing. Hasta ihuwasan yaan amurang dugù na yahüg sang lupa. ‘Dahil sa tindi ng paghihirap na kanyang naramdaman, nanalangin siya nang lubos at buong puso. At pinawisan siya ng parang dugo na nahulog sa lupa.’

8.2 Gamit ng “Ng”

8.2.1 Gamitun ang **ng** parehas sa ‘of’ sa/sang Ingles. Pananglitan:

sa kilid ng dān ‘sa gilid ng daan/side of the road’

8.2.2 Gamitun isab ang **ng** para isumpay ang hisnang (verb) sa/sang subject naan na maghimuay ng lihuk. Pananglitan:

‘Igin-an ng mga utaw ang yahüg na binhi hasta ituktuk ng mga langgam.’ Tinapakan ng mga tao ang nahulog na binhi at tinuka ng mga ibon.

8.2.3 Gamitun isab ang **ng** para isumpay ang hisnang (verb) sa/sang butang naihimù u ihimuan sa/sang lihuk. Pananglitan:

Yaghimu yaan ng balaud. ‘Gumawa siya ng batas.’ Aruy isa ka mag-uuma na yagsabud ng binhi. ‘Mayroong isang magsasaka na naghasik ng binhi.’

8 | KAILAN GAGAMITIN ANG “NANG” AT “NG”

8.1 Gamit ng “Nang”

8.1.1 Gamitin ang **nang** na kasingkahulugan ng **noong**. Halimbawa:

Amú idtu ang una na sinsus na yahitabù nang gobernador pa si Cirenio sa Siria. ‘Iyon ang unang census na nangyari noong gobernador pa si Cirenio sa Siria.’

Nang yakapanalinga ang kapitan bahin kang Jesus, yaglaung yaan sa upud na mga pangulu sa mga Judío na hangyuun si Jesus na makadtu sa kaniran bāy para dayawun ang masugú. ‘Noong narinig ng kapitan ang tungkol kay Jesus, sinabi niya sa/sang ibang opisyal ng mga Judío na pakiusapan si Jesus na pumunta sa/sang kanilang bahay para pagalingin ang utusan.’

8.1.2 Gamitin ang **nang** sa pang-abay na pamaraan at pang-abay na panggaano. Ang pang-abay na pamaraan ay nagsasabi ng paraan at ang pang-abay na panggaano naman ay nagsasabi ng sukat. Halimbawa:

Tungud sang grabe na kasakit na kanaan ibati yag-ampù yaan nang hugut hasta kinasingkasing. Hasta ihuwasan yaan amurang dugù na yahūg sang lupa. ‘Dahil sa tindi ng paghihirap na kanyang naramdaman, nanalangin siya nang lubos at buong puso. At pinawisan siya ng parang dugo na nahulog sa lupa.’

8.2 Gamit ng “Ng”

8.2.1 Gamitin ang **ng** na katumbas ng pang-ukol na *of* sa Ingles. Halimbawa:

sa kilid ng dān ‘sa gilid ng daan/side of the road’

8.2.2 Gamitin din ang **ng** para idugtong ang pandiwa sa kaniyang subject. Halimbawa:

Igin-an ng mga utaw ang yahūg na binhi ug/hasta ituktuk ng mga langgam. ‘Tinapakan ng mga tao ang nahulog na binhi at tinuka ng mga ibon.’

8.2.3 Gamitin ang **ng** para idugtong ang pandiwa sa bagay na ginawan ng action. Halimbawa:

Yaghimu yaan ng balaud. ‘Gumawa siya ng batas.’ Aruy isa ka mag-uuma na yagsabud ng binhi. ‘Mayroong isang magsasaka na naghasik ng binhi.’

9 | PAGBAYLU-BAYLU SANG “Dd” UG/HASTA “Rr”, UG/HASTA UBAN/UPUD PA NA BINAYLUAY

9.1 Da at Ra

Sa Kinamayú, aruy tiyab/sulti na **da** na amura ng **na** o **lang** sa/sang Filipino. Tiyabun/sultihun ang **da** sunud sa/sang una na tiyab/sulti sa/sang isa ka dapug sa/sang tiniyaban/sinultihan. Haw magsunud ang **da** sa/sang tiyab/sulti na ingtapus/yatapus sa/sang patanug, mahimu sini/ini na **ra**. Pananglitan:

Haw ianak da yaan, badihay gayud ang kanmu kalipay.
'Kung ipapanganak na siya, sobra ang tuwa mo.'

Si Naaman da ... ang yadayaw.
'Si Naaman lang ang gumaling.'

Kanmu ra ini hurút.
'Sa iyo na lahat ng ito.'

Hala ra, maduut kitá sa/sang linaw.
'Sige na, tumawid tayo sa/sang lawa.'

Laung ng iban na yagatiyab ng Kinamayú, dili ini balaud na estrikto gayud na masunud adlaw-adlaw na pagpaniyab. Puwede magbaylu ang da ug/ hasta ra. Ikasabtan gihapun yang gusto ipasabut daw hain sining duha (**da** u **ra**) yang igamit.

9.2 Rr ug/hasta Ww

Pulihan ng Ww sa/sang Lingig ang Rr ng uban na mga tiyab, supu sini/ini:

uran	'ulan'	sa/sang Bislig, Hinatuan, Tagbina, Barobo, Lianga, San Agustin, Marihatag
uwan	'ulan'	sa/sang Lingig
arun	'mayroon'	sa/sang Bislig, Hinatuan, Tagbina, Barobo, Lianga, San Agustin, Marihatag
awun	'mayroon'	sa/sang Lingig

9 | PAGPAPALIT NG “Dd” AT “Rr”, AT IBA PANG PALITAN

9.1 Da at Ra

Sa Kinamayú, may salítang **da** na katumbas ng **na** o **lang** sa Filipino. Binibigkas ang **da** kasunod ng unang salíta sa isang pangungusap. Kapag ang salítang sinusundan ng **da** ay nagtatapos sa patinig, ito ay nagiging **ra**. Halimbawa:

Haw ianak da yaan, badihay gayud ang kanmu kalipay.
'Kung ipapanganak na siya, sobra ang tuwa mo.'

Si Naaman da ... ang yadayaw.
'Si Naaman lang ang gumaling.'

Kanmu ra ini hurít.
'Sa iyo na lahat ng ito.'

Hala ra, maduut kitá sa linaw.
'Sige na, tumawid tayo sa lawa.'

Ayon sa ibang nagsasalíta ng Kinamayú, hindi ito batas na istriktong nasusunod sa pang-araw-araw na pagsasalíta. Naiintindihan pa rin ang íbig sabihin alín man sa dalawa (**da** o **ra**) ang ginagamit.

9.2 Rr at Ww

Pinapalitan ng Ww sa Lingig ang Rr ng iilang mga salíta, tulad ng:

uran	'ulan'	sa Bislig, Hinatuan, Tagbina, Barobo, Lianga, San Agustin, Marihatag
uwan	'ulan'	sa Lingig
arun	'mayroon'	sa Bislig, Hinatuan, Tagbina, Barobo, Lianga, San Agustin, Marihatag
awun	'mayroon'	sa Lingig

9.3 Rr ug/hasta Ll

Pulihan ng Ll sa/sang Lingig (ug uban pa na munisipalidad) ang Rr ng uban na mga tiyab, supu sini/ini:

siran	‘ulan’	sa Bislig, Tagbina, Barobo, Lianga, San Agustin, Marihatag
silan	‘ulan’	sa Lingig, Hinatuan, Tagbina
iruk	‘kilikili’	sa Bislig, Tagbina, Barobo, Lianga, San Agustin, Marihatag, Hinatuan
iluk	‘kilikili’	sa Lingig ug/hasta Marihatag
tiritiri	‘ambon’	sa Bislig, Tagbina, Barobo, Lianga, San Agustin, Marihatag, Hinatuan
tilitili	‘ambon’	sa Lingig

9.4 Rr ug/hasta Taas na Patanug

Pulihan ng taas na patanug sa/sang Lingig ang Rr ng tiyab na:

ngaran	‘pangalan’	sa Bislig, Hinatuan, Tagbina, Barobo, Lianga, San Agustin, Marihatag
ngān	‘pangalan’	sa Lingig

9.5 Ang at Yang

Sa/sang Lingig, pulihan ng **yang** ang **ang**. Pananglitan:

Daigay ang isda sa/sang Bislig

Daigay yang isda sang Bislig.

9.6 Duwa

Sang ihimu na Konsultasyon para sang Ortograpiya na Kinamayú saarung ika-28 sang Nobyembre 2017 sang LGU Seminar House sang Tagbina, Surigao del Sur, ikasabutan ng multi-sektoral na arun yaapil **duwa** ang gamitun na tiyab para pagkuwenta diri duha na igamit isab nang Binisaya.

9.3 Rr at Ll

Pinapalitan ng Ll sa Lingig (at iilan pang munisipalidad) ang Rr ng iilang mga salita, tulad ng:

siran	‘ulan’	sa Bislig, Tagbina, Barobo, Lianga, San Agustin, Marihatag
silan	‘ulan’	sa Lingig ug/hasta Hinatuan
iruk	‘kilikili’	sa Bislig, Tagbina, Barobo, Lianga, San Agustin, Marihatag, Hinatuan
iluk	‘kilikili’	sa Lingig ug/hasta Marihatag
tiritiri	‘ambon’	sa Bislig, Tagbina, Barobo, Lianga, San Agustin, Marihatag, Hinatuan
tilitili	‘ambon’	sa Lingig

9.4 Rr at Mahabang Patinig

Pinapalitan ng mahabang patinig patinig sa Lingig ang Rr ng salitang:

ngaran	‘pangalan’	sa Bislig, Hinatuan, Tagbina, Barobo, Lianga, San Agustin, Marihatag
ngān	‘pangalan’	sa Lingig

9.5 Ang at Yang

Sa Lingig, pinapalitan ng **yang** ang **ang**. Halimbawa:

Daigay ang isda sa/sang Bislig
Daigay yang isda sang Bislig.

9.6 Duwa

Sa ginanap na Konsultasyon tungkol sa Ortograpiyang Kinamayú noon ika-28 ng Nobyembre 2017 sa LGU Seminar House ng Tagbina, Surigao del Sur, napagpasiyahan ng multi-sektoral na kalahok na **duwa** ang gamiting salita para sa bilang na ‘dalawa’ at hindi duha na ginagamit din ng Binisaya.

10 | MGA TULDIK

Arun upat na tuldik ang Ortograpiya na Kinamayú: linya sa/sang babaw ng patanug (˘), pahirig-kawā (˘), pahirig-tuu (˘), ug/hasta simà (˘).

10.1 Tuldik Pahaba

Isuwat ang linya sa/sang babaw ng patanug (˘) sa/sang taas ng patanug Aa u Uu na taas u pinadubli ang pagtiyab/sulti na wara ikalibtuban/ikaligtuban na langaglangag/ngagngag sa/sang tungà-tungà. Kintahay:

Kinamayú	Filipino
dān	‘daan’
mahān	‘hindi masarap ang lasa’ o ‘pagkain na mahirap malunok’
bāt	‘balat’
bāy	‘bahay’
dūm	‘gabi’
sūd	‘pasok’ o ‘loob’

10.2 Pahirig-kawā

Butangan ng tuldik na pahirig-kawā (˘) ang mga tiyab/sulti na arun amura na ispeleng pero yalahi ang puntu. Isuwat ang pahirig-kawā sa/sang babaw ng patanug ng silaba na arun puntu. Kintahay:

Kinamayú	Filipino
magúrang	‘nakakatandang kapatid’
maguráng	‘malapit nang mahinog na prutas’
kúwang	‘kulang’
kuwáng (diri sa Barobo ug/hasta sa Lianga)	‘higa’

10 | MGA TULDIK

Mayroong apat na tuldik ang ortograpiyang Kinamayú: tuldik pahaba o pahaba: (ˉ), pahirig-kawā (˘), pahirig-tuu (˙), at simā (^).

10.1 Tuldik Pahaba

Isulat ang linya na tuldik pahaba (ˉ) sa taas ng katinig Aa o Uu na pinahaba o pinadoble ang pagkasabi na walang impit sa lalamunan o glottal stop sa pagitan. Halimbawa:

Kinamayú	Filipino
dān	‘daan’
mahān	‘hindi masarap ang lasa’ o ‘pagkain na mahirap malunok’
bāt	‘balat’
bāy	‘bahay’
dūm	‘gabi’
sūd	‘pasok’ o ‘loob’

10.2 Pahilis

Lagyan ng tuldik na pahilis (˘) ang mga salita na may kapareha ng baybay pero magkaiba ang diin. Isulat ang pahilis sa taas ng patinig ng pantig na may diin. Halimbawa:

Kinamayú	Filipino
magúrang	‘nakakatandang kapatid’
maguráng	‘malapit nang mahinog na prutas’
kúwang	‘kulang’
kuwáng (hindi sa Barobo at Lianga)	‘higa’

10.3 Pahirig-tuu

Suwatan ng tuldik na pahirig-tuu (ː) ang iwit na patanug sa/sang tiyab/sulti na yahuman sa/sang ikalibtuban/ikaligtuban na langaglangag/ngagngag u glottal stop. Kintahay:

Kinamayú	Filipino
isù	‘bata’
lisù	‘ikot’
hasà	‘hasa’
lasi	‘punit’

10.4 Simà

Kung ang iwit na silaba aruy puntu ug/hasta yahuman sa/sang ikalibtuban/ikaligtuban na langaglangag/ngagngag u glottal stop, markahan ng simà (˘) ang patanug sa/sang iwit na silaba. Kintahay:

Kinamayú	Filipino
idû	‘aso’
amû	‘unggoy’
latâ	‘bulok’
amâ	‘ama’

Masayudan na ang tulduk na simà (˘) kay tibu iyan ng pahirig-kawâ (ˆ) (timaan na arun puntu) ug/hasta pahirig-tuu (ː) (tuldik para sa/sang ikalibtuban/ikaligtuban na ngagngag). Amu na gamitun isab ang simà (˘) kung ang silaba na arun puntu yagtapus sa/sang ikalibtuban/ikaligtuban na ngagngag u glottal stop, bisan diri yaan iwit na silaba sa/sang tiyab/sulti. Kintahay:

Kinamayú	Filipino
sûsù	‘siksik’
tîti	‘tuyo’
hûhù	‘buhos’

Kung ang ikalibtuban/ikaligtuban na langaglangag/ngagngag na arun sa/sang tunga-tunga ng katanug ug/hasta patanug butangan ng bantas na hayupù na linya (-) sa/sang tungà-tungà niran. Basaha ang mga pananglitan sa/sang 11.1

10.3 Paiwà

Sulatan ng tuldik na paiwà (ˀ) ang pinakahuling patinig sa salitang nagtatapos sa impit sa lalamunan o glottal stop. Halimbawa:

Kinamayú	Filipino
isù	‘bata’
lisù	‘ikot’
hasà	‘hasa’
lasi	‘punit’

10.4 Pakupyâ

Kung ang pinakahuling pantig ay may diin at nagtatapos sa impit sa lalamunan o glottal stop, markahan ng pakupyâ (ˁ) ang patinig sa pinakahuling pantig. Halimbawa:

Kinamayú	Filipino
idû	‘aso’
amû	‘unggoy’
latâ	‘bulok’
amâ	‘ama’

Mapapansin na ang tuldik na pakupyâ (ˁ) ay ipinagsama na pahilis (ˁ) (na marka ng diin) at paiwà (ˀ) (na tuldik para sa impit sa lalamunan o glottal stop). Kaya, gamitin din ang pakupyâ (ˁ) kung ang pantig ay may diin at nagtatapos sa impit sa lalamunan o glottal stop, kahit hindi ito ang pinakahuling pantig ng salita. Halimbawa:

Kinamayú	Filipino
sûsû	‘siksik’
tîti	‘tuyo’
hûhû	‘buhos’

Kung ang impit sa lalamunan o glottal stop ay nasa gitna ng katinig at patinig, lagyan ng bantas gitling (-). Basahin ang mga halimbawa sa 11.1 .

11 | HAYUPÙ NA LINYA

Hamukay/(ma)daigay gamit ang hayupù na linya parehas ng mga musunud:

11.1 Timaan ng Ikalibtuban/ikaligtuban na Langaglangag/ngagngag sa/sang Tunga sa/sang Katanug ug/hasta Patanug

Kinamayú	Filipino
hikan-an	'junk food'
kan-un	'kanin'
bag-ang	'bagang'

11.2 Pagbuwag sa/sang Pagabalik-balikun na Sinultihan utud-utud balik-balik

11.3 Mga Bag-u na Pares na Sinultihan pahirig-kawā pahirig-tuu

11.4 Sa Apelyido Gloria Macapagal-Arroyo Sharon Cuneta-Pangilinan

11.5 Sunud ng Pantlapi

11.5.1 Sunud ng pantlapi na de- de-kolor de-kahun

11.5.2 Kung ngaran/ngān na pantangi ang sunud ng pantlapi taga-Hinatuan taga-Barobo pa-Tandag pa-Butuan mag-Jollibee

11 | GAMIT NG GITLING

Maraming gamit ang gitling, tulad ng sumusunod:

11.1 Simbolo ng Impit sa Lalamunan sa Pagitan ng Katinig at Patinig

Kinamayú	Filipino
hikan-an	'junk food'
kan-un	'kanin'
bag-ang	'bagang'

11.2 Paghihiwalay sa Inuulit na Salítang-ugat

utud-utud

balik-balik

11.3 Sa Bagong Tambalang Salita

pahirig-kawā

pahirig-tuu

11.4 Sa Apelyido

Gloria Macapagal-Arroyo

Sharon Cuneta-Pangilinan

11.5 Kasunod ng Panlapi

11.5.1 Kasunod ng panlapi na de-

de-kolor

de-kahun

11.5.2 Kung panggalang pantangi ang kasunod ng panlapi

taga-Hinatuan

taga-Barobo

pa-Tandag

pa-Butuan

mag-Jollibee

11.5.3 Haw ang sinultihan/tiniyaban na binustan sa/sang orihinal na is-peling ang sunud ng panlapi

Pananglitan:

mag-computer

yag-encode

11.5.4 Sa Pagsuwat ng Oras ug/hasta Petsa

Gamitun isab ang hayupù na linya kun ibuwag ang numero u petsa na aruy **ika-** ug/hasta oras na aruy **alas-**, parehas ng musunud:

ika-9 ng sūm

ika-12 ng dūm

alas-2 ng hambung

ala-una

alas-dos ng sayu

ika-50 kinautawan/kaanakan

11.5.3 Kung salitang hiram sa orihinal na baybay ang kasunod ng panlapi

Halimbawa:

mag-computer

yag-encode

11.5.4 Sa Pagsulat ng Oras at Petsa

Ginagamit din ang gitling upang ihiwalay ang numero sa oras o petsa na may **ika-** at oras na may **alas-**, gaya sa sumusunod:

ika-9 ng umaga

ika-12 ng gabi

alas-2 ng hapon

ala-una

alas-dos ng umaga

ika-50 kaarawan

12 | MGA NGARAN/NGĀN

Aruy mga balaud sa/sang pagsuwat ng mga ngaran/ngān hasta tawag kung kin-u/kinunu sugdan sa/sang badi na letra u kin-u/kinunu sugdan sa/sang gagmay na letra. Amu isab ang mahisulti natu sa/sang ngaran/ngān ng tapuk, ahensiya, korporasyon hasta sanga ng gobyerno, mga ngaran/ngān ng lugar apil panghitabû hasta mga ngaran/ngān ng importante na butang ug/hasta mga sinuwat parehas ng mga kanta. Importantî ang pagsugud sa/sang badi na letra para ipakita ang respeto.

12.1 Ngaran/ngān na Pantangî. Magsugud sa/sang badi na letra ang mga ngaran/ngān na pantangî labi na sa/sang ngaran/ngān ng utaw ug/hasta lugar, pero aruy mga panahun na diri tanan ngaran/ngān ng utaw sugdan sa/sang badi na letra.

12.1.1 Ngaran/ngān ng Utaw. Isuwat sa/sang badi na letra ang kada una na letra sa/sang ngaran/ngān ng utaw (una na ngaran/ngān, tunga na ngaran/ngān hasta apelyido), kung inî man tinuud ba na utaw u hinimu-himu lamang. Pananglitan:

Crisostomo Ibarra
Lope K. Santos
Jose Rizal

Ang mga de, de la, dela, u de las sa/sang apelyido isuwat sa/sang gagmay na letra gawas kung gauna sa/sang mga kompleto na tiniyab/sinulti u sentence. Pananglitan:

Juan dela Cruz
Jose Corazon de Jesus
Dela Cruz ang isa sa/sang sikatay na apelyido.

Sa mga apelyido na aruy linya na hayupû u sumpay, ang una na letra sa/sang kada apelyido isuwat sa/sang badi na letra. Gamitun ang duwa ka apelyido kung apelyido lamang ang itukud. Ang mga ekstensiyon na Jr hasta Sr isuwat human sa/sang apelyido ug/hasta diri na butangan ng kudlit sa/sang ubus amu pa sumpayan ng Jr u Sr, u ng tulduk human sa/sang Jr ug/hasta Sr. Tanggalun ang ekstensiyon haw apelyido lamang ang gamitun. Pananglitan:

Merriam Defensor-Santiago; Defensor-Santiago
Pura Santillan-Castense; Santillan-Castense
Cesar S. Peralejo Jr; Peralejo

12 | MGA PANGALAN

May pamantayan sa pagsulat ng mga pangngalan at tawag, kailan sisimulan sa malaking titik at kailan sisimulan sa maliit na titik. Iyon din ang masasabi natin sa ngalan ng grupo, ahensiya, korporasyon at sangay ng gobyerno, mga pangalan ng pook pati na ang pangyayari at mga pangalan ng importante na bagay o mga sinulat gaya ng mga awit. Importante ang pagsimula sa malaking titik upang ipakita ang paggalang.

12.1 Panggalang Pantangi. Magsimula sa malaking titik ang mga panggalang pantangi lalo na sa totoong pangalan ng tao at pook, subalit may mga panahon na hindi lahat ng ngalan ng tao ay magsisimula ng malaking titik.

12.1.1 Pangalan ng Tao. Isulat nang malaking titik ang unang titik sa ngalan ng tao (unang pangalan, gitnang pangalan at apelyido) kung ito ay totoong pangalan ng tao. Halimbawa:

Crisostomo Ibarra
Lope K. Santos
Jose Rizal

Ang mga de, de la, dela, o de las sa apelyido isulat sa maliit na letra maliban kung nása unahan sa mga kompleto na pagsasalita sa pangungusap. Halimbawa:

Juan dela Cruz
Jose Corazon de Jesus
Dela Cruz ang isa sa kilala na apelyido.

Sa mga apelyido na may linyang maikli o nakakabit, ang unang titik sa bawat apelyido isulat sa malaking titik. Gamitin ang dalawang apelyido kung apelyido lamang ang sinasabi. Ang mga ekstensiyon na Jr at Sr isulat susunod sa apelyido at hindi na lagyan ng kudlit sa baba bago pa ang Jr o Sr, o ng tuldok pagkatapos ng Jr at Sr. Kuhanin ang ekstensiyon kung apelyido lámang ang gamitin. Halimbawa:

Merriam Defensor-Santiago; Defensor-Santiago
Pura Santillan-Castense; Santillan-Castense
Cesar S. Peralejo Jr; Peralejo

12.1.2 Opisyal na Ngaran hasta Katungdanan. Isuwat sa/sang badi na letra ang sugud sa/sang opisyal na ngaran/ngān ng katungdanan. Kung yaandan da na hinayupù, hayupùun pagsuwat ang tibuuk ngaran/ngān ng opisyal ug/hasta katungdanan. Isuwat isab ng tibuuk ang opisyal na ngaran/ngān ng katungdanan kung apil lamang ang apelyido ng opisyal. Pananglitan:

Datu Carlos Roura; Datu Roura
Gov. Jomar I. Santos; Gobernador Santos
Sen. Loren Legarda; Senador Legarda

Amu isab pagtawag sa/sang pagrespeto sa/sang pribadong mga utaw. Hayupùun kung sa/sang unahan ang tibuuk ngaran. Hasta isuwat ng tibuuk kung ang apelyido lamang. Pananglitan:

Mr. Enrico Reyes; Mister Reyes
Mrs. Sandara Abad; Misis Abad
Ms. Grace Flores; Miss Flores
Dr. Elenita S. Santamaria; Doctor Santamaria

Isuwat sa/sang gagmay na letra ang mga katungdanan kung waray gihud na ngaran. Pananglitan:

Yabisita ang gobernador sa/sang opisina niran.
Yatabang ang senador sa/sang mga yaigù ng bagyu.
Yadawat ng direktor ang suwat.

Sugdan sab/isab ng badi na letra ang ngaran/ngān ng Diyos, mga propeta, hasta ngaran/ngān ng santo. Pananglitan:

Jesus
Espiritu Santo
Muhammad
Birheng Maria

12.1.3 Ngaran ng Organisasyon. Isuwat sa/sang badi na letra ang sugud sa/sang mga ngaran/ngān ng organisasyon, ahensiya, u opisina ng gobyerno hasta kompanya apil mga sanga sini. Pananglitan:

MWUH Lianga
MAMAMS
Municipal Budget Office

Isuwat sab/isab sa/sang badi na letra ang sugud sa/sang mga ngaran/ngān ng relihiyon, organisasyon sa/sang relihiyon, simbahan, hasta sinuwat. Pananglitan:

Katoliko
Protestante
Bibliya

12.1.2 Opisyal na Pangalan at Trabaho. Isulat sa malaking titik ang umpisa sa opisyal na pangalan ng trabaho. Kung kasanayan na malaki ang pagsulat ng buong pangalan ng opisyal at trabaho. Isulat din ng buong opisyal na pangalan ng trabaho kung kasali din ang apelyido ng opisyal. Halimbawa:

Datu Carlos Roura; Datu Roura
Gob. Jomar I. Santos; Gobernador Santos
Sen. Loren Legarda; Senador Legarda

Iyon din ang tawag sa pagrespeto sa pribadong mga tao. Maikli masyado kung sa unahan ng buong pangalan. At isulat ng buong pangalan kung ang apelyido lamang. Halimbawa:

Mr. Enrico Reyes; Mister Reyes
Mrs. Sandara Abad; Misis Abad
Ms. Grace Flores; Miss Flores
Dr. Elenita S. Santamaria; Doctor Santamaria

Isulat sa maliit na titik ang mga trabaho kung walang kasamang pangalan. Halimbawa:

Bumisita ang gobernador sa opisina nila.
Tumulong ang gobernador sa mga nasalanta ng bagyo.
Natanggap ng director ang sulat.

Sisimulan din ng malaking titik ang pangalan ng Diyos, propeta, at pangalan ng santo. Halimbawa:

Hesus
Espiritu Santo
Muhammad
Birheng Maria

12.1.3 Pangalan ng Organisasyon. Isulat sa malaking titik ang simula sa mga pangalan ng organisasyon, ahensiya, o opisina ng gobyerno at kompanya kasali ang mga sangay nitó. Halimbawa:

MWUH Lianga
MAMAMS
Municipal Budget Office

Isulat din sa malaking titik ang simula ng mga pangalan ng relihiyon, organisasyon sa relihiyon, simbahan, at sinulat. Halimbawa:

Katoliko
Protestante
Bibliya

12.1.4 Dagnay. Isuwat sa/sang badi na letra ang sugud sa/sang dagnay ng utaw, sa/sang panghitabu, hasta lugar. Pananglitan:

Lib (Librado Navarro)

Dígong (Rodrigo Roa Duterte)

Adlaw ng mga Kasing-kasing (Pebrero 14)

12.1.5 Nasyonalidad hasta Tribu. Isuwat sa/sang badi na letra ang sugud sa/sang ngaran/ngân ng nasud, kaliwat, hasta tribu. Pananglitan:

Filipinas

Kamayu

Mandaya

12.1.6 Ngaran ng Lugar (Heograpiko). Isuwat sa/sang bagdi na letra ang sugud sa/sang mga ngaran/ngân ng lugar, ngaran/ngân ng kalupaan hasta katubigan apil ngaran/ngân ng politikal dibisyon. Pananglitan:

Tinuy-an Falls

Suba sa/sang Lianga

Bislig City

Subangan

Kasadpan

12.1.7 Pista hasta Kalingawan sa/sang Kaliwat. Isuwat sa/sang badi na letra ang sugud ng mga ngaran/ngân ng mga pista, hasta mga kalingawan sa/sang kaliwat. Pananglitan:

Pasko sa/sang Pagkabanhaw

Karawasan Festival

Inatu Festival

Mahal na Adlaw

Pista ni Sr. Sto. Niño

Pasko

12.1.8 Mga Konsiptu na Akadimiko. Isuwat sa/sang badi na letra ang sugud ng mga konsepto sa/sang akademiko hasta sayantipiko, ilabi da haw gikan sa/sang ngaran/ngân pantangi. Pananglitan:

Tradisyonal na Pagtambaw

Pagtamud sa/sang Kinaiyahan

Alzheimer

Amu sab/isab sa/sang opisyal na ngaran/ngân ng kúrso na akademiko u subject. Pananglitan:

BS Fisheries

Chemistry

Mathematics

12.1.4 Palayaw. Isulat sa malaking titik ang simula sa palayaw ng tao, pangyayari, at pook. Halimbawa:

Lib (Librado Navarro)
Dìgong (Rodrìgo Roa Duterte)
Araw ng mga Puso (Pebrero 14)

12.1.5 Nasyonalidad at Tribu. Isulat sa malaking titik ang simula sa pangalan ng bansa , lahi, at tribo. Halimbawa:

Filipinas
Kamayu
Mandaya

12.1.6 Pangalan ng Pook. (Heograpiko). Isulat sa malaking titik ang simula sa mga pangalan ng pook, pangalan ng lupain, at katubìgan kasalì ang politikal na dibìsyon. Halimbawa:

Tinuy-an Falls
Suba sa Lianga
Bislig City
Subangan
Kasadpan

12.1.7 Pista at Selebrasyon ng mga Angkan. Isulat sa malaking titik ang simula ng mga pangalan ng mga pìsta at selebrasyon ng angkan. Halimbawa:

Pasko ng Pagkabuhay
Karawasan Festival
Inatu Festival
Mahal na Adlaw
Pista ni Sr. Sto. Niño
Pasko

12.1.8 Mga Konsepto na Akademiko. Isulat sa malaking titik ang simula ng mga konsepto sa akademiko at sayantipiko, kung galing sa pangngalang pantangi. Halimbawa:

Tradisyonal na Paggamot
Pagrespeto sa Kalikasan
Alzheimer

Iyan din sa opisyal na ngalan, ng kùrsong akademiko o asignatura. Halimbawa:

BS Fisheries
Chemistry
Mathematics

Amu sab/isab sa/sang pagpasidungug u titulo sa/sang akademiko.
Pananglitan:

National Scientist
Professor Emeritus

12.1.9 Mga Dokumento hasta Titulo ng mga Sinuwat. Isuwat sa/sang badi na letra ang sugud sa/sang mga ngaran/ngan ng balaud. Pananglitan:

Municipal Fishery Code
Bill of Rights
Municipal Ordinance

Amu sab/isab ang himuun sa/sang sugud ng mga titulo ng opisyal na panumpa. Pananglitan:

Panunumpa sa/sang Watawat
Panunumpa sa/sang Katungkulan
Pangatang Makabayan

Amu sab/isab sa/sang sugud ng mga titulo ng mga sinuwat. Isuwat sa/sang badi na letra ang sugud sa/sang mga ngaran. Pananglitan:

“Ang Suginlanun ni Liangan hasta Go: Giunu Pagkuha ng Lianga ang Kanaan Ngaran”
“Ang Sinugdanan ng Otieza”
“Ang Suginlanun ni Maria Ihatag”

12.1.10 Mga Ngaran ng Meteorolohiko. Isuwat sa/sang badi na letra ang sugud ng mga ngaran/ngan ng meteorolohiko hasta mga ngaran/nganng panahun. Pananglitan:

Lunes
Sabado
Abril
Ondoy (bagyu)
Earth (planeta)
Milky Way (galaxy)

12.1.11 Mga Ngaran ng Produkto. Isuwat sa/sang badi na letra ang sugud ng mga ngaran/ngan ng produkto ubin ngaran/ngan ng brand has-ta trademark. Pananglitan:

Xerox
Colgate
Mucosolvan

Iyan din sa titulong akademiko. Halimbawa:
National Scientist
Professor Emeritus

12.1.9 Mga Dokumento at Pamagat ng mga Sinulat. Isulat sa malaking titik ang simula sa pangalan ng mga batas. Halimbawa:
Municipal Fishery Code
Bill of Rights
Municipal Ordinance

Ang mga titulo ng opisyal na panumpa. Halimbawa:
Panunumpa sa Watawat
Panunumpa sa Katungkulan
Pangatang Makabayan

Ang mga titulo ng mga sinulat. Isulat sa malaking titik ang simula sa mga pangalan. Halimbawa:
“Ang Kuwento ni Liangan at Go: Paano Nakuha ng Lianga ang Pangalan”
“Ang Alamat ng Oteiza”
“Ang Kuwento ni Maria Ihatag”

12.1.10 Mga Pangalang Meteorolohiko. Isulat sa malaking titik ang simula ng mga pangalang meteorolohiko at pangalan ng panahon. Halimbawa:
Lunes
Sabado
Abril
Ondoy (bagyo)
Earth (planeta)
Milky way (galaxy)

12.1.11 Mga Pangalan ng Produkto. Isulat sa malaking titik ang simula ng mga pangalan ng produkto kung hindi pangalan ng brand o trademark. Halimbawa:
Xerox
Colgate
Mucosolvan

12.1.13 Mga Talagsaun na Ispeling ng Ngaran. Aruy mga kompanya na lahi ang ngaran. Ini na mga ngaran, diri utruhun ang pagsuwat bisan mahibutang sa/sang unahan ng mga dapug ng tiniyaban/ sinultihan. Pero ingsugyut na likayan na mahibutang sa/sang sinugdanan sa/sang dapug ng tiniyaban ang mga ngarang pantangi na yagsugud sa/sang gagmay na letra. Pananglitan:

iPhone

eBay

LiquidPost

Gusto naan iregalo sa/sang anak ang iPhone.

12.2 Ngarang Pambalana. Isuwat sa/sang gagmay na letra ang mga ngaran/ngan pambalana gawas kung ini arun sa/sang unahan ng dapug ng tiniyaban. Pananglitan:

Imbitado ang ama hasta ina.

Ama lang ang imbitado.

sapatos

Sapatos ku iyang gigamit mu.

12. 2.1 Tawag sa/sang Pamilya. Kasagaran, arun sa/sang gagmay na letra ang tawag pampamilya gawas kung ang gitawag kay klaro na utaw. Pananglitan:

Ipangutana kang Nanay.

Makadtu kaw, Tay?

Maabut sab/isab ang mga iyaan ug/hasta iyuan mu.

Maabut ba si Iya Lorna?

12.2.2 Espesyal na Gamit ng Ngaran Pambalana. Aruy mga espesyal na panahun na isuwat sa/sang badi na letra ang sugud ng mga ngaran/ngan pambalana. Parehas ng pagtawag u apostrophe, personipikasyon, ngaran/ngan ng utaw sa/sang alegorya parehas ng gamit sa/sang literatura. Pananglitan:

U! Sugâ sining mangingit na dum.

Hain kaw, Bituun.

Amura kaw ng bau na gapanaw.

12.2.3 Ngaran Sayantipiko. Sa taksonomiya, ang genus na isa ka organismo isuwat sugud sa/sang badi na letra hasta iitaliko; ang species, isuwat sa/sang gagmay na letra hasta iitaliko isab. Puwede isab hayupun ang genus. Pananglitan:

Chanus chanus; C. chanus (bangus)

Oryza sativa; O. sativa (bugas)

Manihut esculenta; M. esculenta (cassava)

12.1.13 Mga Di-karaniwang Baybay ng Pangalan. May mga kompanya na kakaiba ang pangalan. Hindi papalitan ang pagkasulat ng mga pangalang ito kahit na ilagay sa unahan ng mga pangungusap. Subalit iminumungkahi na iwasang mailagay sa unahan ng pangungusap ang mga pangalang pantangi na nagsisimula sa maliit na titik. Halimbawa:

iPhone

eBay

LiquidPost

Gusto kong iregalo sa anak ko ang iPhone.

12.2 Pangngalang Pambalana. Isulat sa maliit na titik ang mga pangalang pambalana maliban kung ito ay nasa unahan ng grupo ng mga salita. Halimbawa,

Kinumbida ang ama at ina.

Ama lang ang kinumbida.

sapatos

Sapatos ko iyong ginamit mo

12.2.1 Tawag sa Pamilya. Madalas may maliit na titik ang tawag pampamilya maliban kung ang tinawag ay totoong tao. Halimbawa:

Itanong kay Nanay.

Pupunta po kayo Tay?

Darating din ang nga tiyahin at tiyuhin mo.

Darating ba si Tiya Lorna?

12.2.2 Espesyal na Gamit ng Pangngalang Pambalana. May mga espesyal na panahon na isusulat sa malaking titik ang simula ng mga pangalang pambalana. Katulad ng pagtawag o apostrophe, personipikasyon, pangalan ng tao sa alegorya pareho ng gamit sa panitikan. Halimbawa:

O! Ilaw nitong madilim na gabi.

Saan kayo Bituin.

Para kayong bao na naglakad.

12.2.3 Pangngalang Siyentipiko. Sa taksonomiya, ang genus ng isang organismon ay isulat simula sa malaking titik at italic; ang species naman ay isulat sa maliit na titik at italic. Puwede ring iklilan ang genus. Halimbawa:

Chanus chanus; C. chanus (bangus)

Oryza sativa; O. sativa (bigas)

Manihot esculenta; M. esculenta (cassava)

ANG PAGHINANG NG ORTOGRAPIYA NA KINAMAYÚ

Ihinang ang Ortograpiya na Kinamayú pinaagi sa/sang mga matigamay na mga maestra na Kamayú, tagahubad ng sagrado na libro sa/sang Kinamayú, mga opisyalis sa/sang DepEd, ug/hasta mga kagihud sa/sang Translators Association of the Philippines, Inc. Amu ini siran:

MANAGSUWATAY

SANGAY NG BISLIG

Caomate, Ardalita C.
Arpilleda, Maria Cristina L.
Barrios, Virgincita A.
Cordero, Pacita A.
Dela Rita, Genevieve B.
Dura, Analou S.
Fernandez, Fernando Jr P.
Laude, Eden R.
Masancay, Ivy C.
Masancay, Rosilda B.
Olarate, Maria Teresa F.
Otacan, Rizaida R.
Ramos, Rebecca V.
Talicug, Nola L.
Vallejo, Leo V.

KANAAN TRANSLATION TEAM

Asilo, Ronito J.
Galgo, Sr Numeriano T.

BAROBO NATIONAL HIGH SCHOOL

Romanos, Cynthia L.

SANGAY NG SURIGAO DEL SUR

Bandola, Sonia Mae P.
Bunglay, Martyn M.
Cabelliño, Flordelis T.
Cadavos, Judith F.
Dominguito, Jean C.
Latraca, Rhyma D.
Luceña, Monina T.
Macadine, Jocelyn D.
Maco, Maricel D.
Malinao, Divina P.
Pinggol, Argie D.
Samson, Angel C.
Soloso, Glenda A.
Taghap, Desiree Lou L.

SURIGAO DEL SUR STATE UNIVERSITY- LIANGA CAMPUS

Orcullo, Liaflora O.
Pantaleon, Ailyn Grace G.
Yu, Lenny Fe L.
Martín, Lolita M.

MGA ENKOWDER / LAY-OUT ARTIST

Bandola, Sonia Mae P.
Masancay, Ivy C.
Olarate, Maria Teresa F.
Samson, Angel C.

ANG PAGBUO NG ORTOGRAPIYANG KINAMAYÚ

Nabuo ang Ortograpiyang Kinamayú sa pagtutulungan ng mga maaalam na mga guro na Kamayú, tagapagsalin ng banal na aklat sa Kinamayú, mga opisyales ng DepEd, at mga manggagawa ng Translators Association of the Philippines, Inc.. Ang mga ito ay ang sumusunod:

MANUNULAT

SANGAY NG BISLIG

Caomate, Ardalita C.
Arpilleda, Maria Cristina L.
Barrios, Virgincita A.
Cordero, Pacita A.
Dela Rita, Genevieve B.
Dura, Analou S.
Fernandez, Fernando Jr P.
Laude, Eden R.
Masancay, Ivy C.
Masancay, Rosilda B.
Olarate, Maria Teresa F.
Otacan, Rizaida R.
Ramos, Rebecca V.
Talicug, Nola L.
Vallejo, Leo V.

SANGAY NG SURIGAO DEL SUR

Bandola, Sonia Mae P.
Bunglay, Martyn M.
Cabelliño, Flordelis T.
Cadavos, Judith F.
Dominguito, Jean C.
Latraca, Rhyma D.
Luceña, Monina T.
Macadine, Jocelyn D.
Maco, Maricel D.
Malinao, Divina P.
Pinggol, Argie D.
Samson, Angel C.
Soloso, Glenda A.
Taghap, Desiree Lou L.

KANAAN TRANSLATION TEAM

Asilo, Ronito J.
Galgo, Sr Numeriano T.

BAROBO NATIONAL HIGH SCHOOL

Romanos, Cynthia L.

SURIGAO DEL SUR STATE UNIVERSITY- LIANGA CAMPUS

Orcullo, Liaflora O.
Pantaleon, Ailyn Grace G.
Yu, Lenny Fe L.
Martin, Lolita M.

MGA ENKOWDER / LAY-OUT ARTIST

Bandola, Sonia Mae P.
Masancay, Ivy C.
Olarate, Maria Teresa F.
Samson, Angel C.

MGA RESOURCE PERSONS

ABANDA, Aileen Glorina B.
ADLAWAN, Shela V.
AMPER, Chanda L.
AMPER, Claribel S.
AMPIS, Evelyn R.
ARADILLOS, Carmencita
ARADILLOS, Benjamin 'Datu Honasan' S.
ARTIZA, Liberato M.
BALBUENA, Phill A.
BALINGAN, Patrocinio A.
BALINGAN, Emelita C.
BASAÑES, Pedro 'Datu Lusay' T.
BATIANCILA, Jimmy C. Jr
BAUMBAD, Dionesio 'Datu Kahagsilan' S.
BOBIS, Janine Joy C.
CASPE, Cherry Ann Q.
CRUZ, Emelyn T.
CUARES, Lina S.
CUBIL, Annabelle R.
CUTAMORA, Pantaleon S. Jr
DE CASTRO, Florito 'Datu Tawodtod' B.
DIANSAY, Victor 'Datu Linaw' D.
DURAY, Guillermo 'Datu Lima-Lima' F.
EDER, Vergel B.
ELAY, Norberto 'Datu Mahayag' C.
ESPEJON, Mirasol S.
EVANGELIO, Elmer P.
GOMEZ, Raynerio 'Datu Sangkuan' R.
GRANADA, Ailyn J.
ILIGAN, Luis 'Datu Gacub' M.
LACUNA, Jasmín R.
LAURON, Lecerino 'Datu Anahaw' B.
LAYNO-PAQUEO, Annabelle L.
LAYUPAN, Emmanuel 'Datu Tugas' J.
LAYUPAN, Jerito B.
LAZA, María N.
LEMERIC, Laivey L.
LINAZA, Daisy F.
LISAYAN, Albert 'Datu Basi' N.
LUAREZ, Uldarico B.
MAMAYABAY, Arlyn M.
MAMAYABAY, Jovencio 'Datu Pandung'
MANGIN, Ildefonso
MILO, Mamerta P.
MOZO, Myrna E.
NUMERON, Neceforo
OCOY, Diodoro M.
ORQUITA, Jumssa M.
PANDI, Princess Jane A.
PEDROZO, Homer U.
PREMARION, Wilma A.
PUCOT, Rosalina D.
QUIOBE, Jemuel M.
RONCALES, Constantino 'Datu Bangus' O.
ROURA, Carlos 'Datu Carlos' L.
SAJOT, Cynthia P.
SALAZAR, SR. Benedicto 'Datu Mandaragit' T.
SALILIN, Eddie 'Datu Liboo' B.
SANGAHAN, Benigno C.
SANTA MARIA, Elenita S.
SENADOS, Julius V.
SEREÑO, Adelindes A.
SEREÑO, Carmelito 'Datu Lito' S.
TAGADIAD, Leliosa C.
TAN, Concepcion A.
TANGCAAG, Leonardo C.
URIARTE, Melizande S.
VERANO, Editha B.
VERANO, Esperanza 'Bae Pagtaum' V.
VERANO, Franklin 'Datu Bantatu' V.
VIDUYA, Rogelio 'Datu Basakan' M.
VILLEGAS, Rodolfo B.
VIOLA, Candelario J. Jr
YU, Jean B.
YU, Bernard D.

MGA RESOURCE PERSONS

ABANDA, Aileen Glorina B.
ADLAWAN, Shela V.
AMPER, Chanda L.
AMPER, Claribel S.
AMPIS, Evelyn R.
ARADILLOS, Carmencita
ARADILLOS, Benjamin 'Datu Honasan' S.
ARTIZA, Liberato M.
BALBUENA, Phill A.
BALINGAN, Patrocinio A.
BALINGAN, Emelita C.
BASANES, Pedro 'Datu Lusay' T.
BATIANCILA, Jimmy C. Jr
BAUMBAD, Dionesio 'Datu Kahagsilan' S.
BOBIS, Janine Joy C.
CASPE, Cherry Ann Q.
CRUZ, Emelyn T.
CUARES, Lina S.
CUBIL, Annabelle R.
CUTAMORA, Pantaleon S. Jr
DE CASTRO, Florito 'Datu Tawodtod' B.
DIANSAY, Victor 'Datu Linaw' D.
DURAY, Guillermo 'Datu Lima-Lima' F.
EDER, Vergel B.
ELAY, Norberto 'Datu Mahayag' C.
ESPEJON, Mirasol S.
EVANGELIO, Elmer P.
GOMEZ, Raynerio 'Datu Sangkuan' R.
GRANADA, Ailyn J.
ILIGAN, Luis 'Datu Gacub' M.
LACUNA, Jasmin R.
LAURON, Lecerino 'Datu Anahaw' B.
LAYNO-PAQUEO, Annabelle L.
LAYUPAN, Emmanuel 'Datu Tugas' J.
LAYUPAN, Jerito B.
LAZA, Maria N.
LEMERIC, Laivey L.
LINAZA, Daisy F.
LISAYAN, Albert 'Datu Basi' N.
LUAREZ, Uldarico B.
MAMAYABAY, Arlyn M.
MAMAYABAY, Jovencio 'Datu Pandung'
MANGIN, Ildefonso
MILO, Mamerta P.
MOZO, Myrna E.
NUMERON, Neceforo
OCOY, Diodoro M.
ORQUITA, Jumssa M.
PANDI, Princess Jane A.
PEDROZO, Homer U.
PREMARION, Wilma A.
PUCOT, Rosalina D.
QUIOBE, Jemuel M.
RONCALES, Constantino 'Datu Bangus' O.
ROURA, Carlos 'Datu Carlos' L.
SAJOT, Cynthia P.
SALAZAR, SR. Benedicto 'Datu Mandaragit' T.
SALILIN, Eddie 'Datu Liboo' B.
SANGAHAN, Benigno C.
SANTA MARIA, Elenita S.
SENADOS, Julius V.
SERENO, Adelindes A.
SERENO, Carmelito 'Datu Lito' S.
TAGADIAD, Leliosa C.
TAN, Concepcion A.
TANGCAAG, Leonardo C.
URIARTE, Melizande S.
VERANO, Editha B.
VERANO, Esperanza 'Bae Paglaum' V.
VERANO, Franklin 'Datu Bantatu' V.
VIDUYA, Rogelio 'Datu Basakan' M.
VILLEGAS, Rodulfo B.
VIOLA, Candelario J. Jr
YU, Jean B.
YU, Bernard D.

MGA KONSULTANT

TAP LANGUAGE DEVELOPMENT WORKSHOP TEAM

Daguman, Josephine S., PhD	Workshop Head Facilitator
Castillo, Marie Israel E., MA	Workshop Facilitator
Magaspag, Chitse E., MA	Workshop Facilitator
Vitoria, Rosario S., MA	Workshop Facilitator ug Coordinator

TAP LANGUAGE DEVELOPMENT WORKSHOP SUPPORT TEAM

Mata, Mila S., MA	Kinamayú Language Program Manager sa/sang TAP
Mabini, María Elisa C., MA	Kinamayú Language Program Manager sa/sang TAP
Mabini, Rommel B., MBM (Cand.)	Kinamayú Language Program Manager sa/sang TAP

KOMISYON SA WIKANG FILIPINO TEAM

Delima, Purificacion G, PhD	Komisyoner
Vega, Sheillee B., PhD	Chief Language Researcher
Pangan, Maria Christina A.	Planning Officer
Pelagio, Earvin Christian T.	Language Researcher

TAGASUBAYBAY

Caomate, Ardalita C., EdD
Casa, Celsa A., PhD
Lozaldo, Evangeline Christine B.
Arreo, Bryan L.

MGA KONSULTANT

TAP LANGUAGE DEVELOPMENT WORKSHOP TEAM

Daguman, Josephine S., PhD	Workshop Head Facilitator
Castillo, Marie Israel E., MA	Workshop Facilitator
Magaspag, Chitse E., MA	Workshop Facilitator
Viloria, Rosario S., MA	Workshop Facilitator at Coordinator

TAP LANGUAGE DEVELOPMENT WORKSHOP SUPPORT TEAM

Mata, Mila S., MA	Kinamayú Language Program Manager sa/sang TAP
Mabini, Maria Elisa C., MA	Kinamayú Language Program Manager sa/sang TAP
Mabini, Rommel B., MBM (Cand.)	Kinamayú Language Program Manager sa/sang TAP

KOMISYON SA WIKANG FILIPINO TEAM

Delima, Purificacion G, PhD	Komisyoner
Vega, Sheillee B., PhD	Chief Language Researcher
Pangan, Maria Christina A.	Planning Officer
Pelagio, Earvin Christian T.	Language Researcher

TAGASUBAYBAY

Caomate, Ardalita C., EdD
Casa, Celsa A., PhD
Lozaldo, Evangeline Christine B.
Arreo, Bryan L.

Ang ya hinang na Ortograpiya na Kinamayú resulta ng Language Development Workshop Series ng Translators Association of the Philippines, Inc. Arun sini tulu ka workshops.

Ang una na workshop inganlan na “Writing Down the Kinamayú that We Speak”. Ihimù ang work- shop na ini na masaydan/hantan kasayudan ng mga participant ang sistema ng tingug ng kaniran sinultihan/tiniyaba na Kinamayú. Una ini ihimù sa/sang SDSSU-Liangga Campus sidtung 18-20 Enero 2017 ug/hasta isundan sidtung 2-3 Mayo 2017 sa/sang Paper Country Inn sa/sang Barangay Tabon, Bislig City.

Ang ika-duwa na workshop inganlan na “Kinamayú Today and Tomorrow”. Tungud sini na workshop, yasaydan/ikasayudan ng mga partisipante ang sistema ng gramatika sa/sang Kinamayú ug/hasta yasaydan/ikasayudan isab niran na puwede kadí mawara ang Kinamayú duun ug/hasta kung unu ang puwede niran himuun para diri ini mahitabù. Ihimù ini sidtung 1-3 Pebrero 2017 sa/sang SDSSU-Liangga Campus ug/hasta sa/sang Paper Country Inn sa/sang Barangay Tabon, Bislig City sidtung 4-5 Mayo 2017.

Ang ikatulu na workshop inganlan na “Gearing Towards a Kinamayú Working Orthography”. Sa workshop na ini, itibù ng mga partisipante ang kaniran yasaydan/ikasayudan ug/hasta yahimù niran ining Ortograpiya na Kinamayú. Ini isab na workshop, yagkasabut ang tanan/hurut na partisipante na ang itawag sa/sang kaniran na mga utaw kay Kamayu ug/hasta sa/sang tiniyaban niran, Kinamayú. Ihimù ini na workshop sidtung 8-13 Mayo 2017 sa/sang DepEd Surigao del Sur Division Office, Tandag, Surigao del Sur.

Yaagi sa/sang pila/pira ka pag-otro-otro ang gipasa na draft sa/sang Komisyon sa Wikang Filipino ug/hasta idtung ika-28 ng Nobyembre 2017 gihimù ang mas badi ug/hasta multisektoral na Konsultasyon mahitungud sa/sang Ortograpiyang Kinamayú sa/sang LGU Seminar House ng Tagbina, Surigao del Sur kaupud ang mga utaw ng KWF. Mga 75 ka utaw ang yatambung sidtu. Pagkatapos sa/sang isa ka simana yagmiting idtong yapili na mga maestra ug/hasta mga datù ug/hasta mga opisyal sa/sang LGU sa/sang kaniran mga munisipyo kay sa katapusan ipangutana ng madayaw gayud ang ortograpiya sa diri pa iprinta ng KWF. Yakità/ikit-an ang pagtinabangay ng mga komunidad ng Surigao del Sur apil ang mga datu ug/hasta mga katiguwangan, ng simbahan, eskuylahan, panggamhanang lokal ug/hasta nasyonal sa paghimù ng Ortograpiya na Kinamayú.

Ang nabuong Ortograpiyang Kinamayú ay resulta ng Language Development Workshop Series ng Translators Association of the Philippines, Inc. Nagkaroon ng tatlong serye ang workshop.

Ang unang workshop ay “Writing Down the Kinamayú that We Speak.” Sa pamamagitan ng workshop na ito nalinang ng mga kalahok ang sistema ng tunog ng wikang Kinamayú. Nauna itong ginanap sa SDSSU-Liangga Campus noong 18-20 Enero 2017 at nasundan noong 2-3 Mayo 2017 sa Paper Country Inn sa Barangay Tabon, Bislig City.

Ang ikatlong workshop naman ay tinawag na “Kinamayú Today and Tomorrow.” Sa pamamagitan ng workshop na ito, nadiskubre ng mga kalahok ang sistema ng gramatika ng Kinamayú. Nalaman din nilá na maaari palang mawala ang Kinamayú at kung ano ang puwede nilang gawin para hindi ito mangyari. Ginanap ito noong 1-3 Pebrero 2017 sa SDSSU-Liangga Campus at sa Paper Country Inn sa Barangay Tabon, Bislig City noong 4-5 Mayo 2017.

Ang ikatlong workshop ay pinangalanang “Gearing Towards a Kinamayú Working Orthography.” Sa workshop na ito, pinagsama-sama ng mga kalahok ang kanilang mga kaalaman at nabuo nila ang unang borador nitong Ortograpiyang Kinamayú. Sa workshop na ito, nagkasundo ang lahat ng kalahok na Kamayú ang itatawag sa mga tao at Kinamayú naman ang tawag sa wika nila. Ang nabanggit na workshop ay naganap noong 8-13 Mayo 2017 sa DepEd Surigao del Sur Division Office, Lungsod ng Tandag, Surigao del Sur.

Dumaan sa ilang rebisyon ang ipinasang borador sa Komisyon sa Wikang Filipino at noong ika-28 ng Nobyembre 2017 ginanap ang mas malawakan at multisektoral na Konsultasyon tungkol sa Ortograpiyang Kinamayú sa LGU Seminar House ng Tagbina, Surigao del Sur kasama ang mga kinatawan ng KWF. Mahigit kumulang 75 katao ang dumalo. Pagkaraan ng mahigit isang linggo, ipinulong ng ilang piling guro ang mga Kamayú na datu at opisyal ng LGU sa kanilang mga munisipyo o lungsod upang sa huling pagkakataon isangguni ng maigi ang ortograpiya bago ito mailimbag ng KWF. Nasaksihan ang pagtutulungan ng komunidad ng Surigao del Sur kasama ang mga datu at matatanda nito, ng simbahan, paaralan, pamahalaang lokal at nasyonal sa pagbuo ng Ortograpiyang Kinamayú.

APPENDIX

PAGSUWAT NG TULDIK

1. Ang lenggwahe ng computer natò dapat yaka-set sa:

**English (United States)
United States-International keyboard**

2. Sundun ang musunud na instraksiyun para makasuwat ng patanug na aruy tuldik:

Gusto na matunga/malugwà	Una na Tuslukun	Sunud na Tuslukun	Ang matunga/malugwà
Hain na silaba ang aruy puntu	‘ (apostrophe key)	Letra ng pinuntuhan na patanug	á , í , ú
Ikalibtuban/ikaligtuban sa/sang tumuy ng silaba u tiyab/sulti	` (grave accent key)	Letra ng patanug na isundan ng ikalibtuban/ikaligtuban	à , ì , ù
Ang silaba na yaghuman sa/sang ikalibtuban amu isab ang	^ (circumflex accent key)	Letra ng pinuntuhan na patanug	â , î , û
<i>Schwa</i> o patinig pëpët	“ (double quotation)	Letra na e	ë

APPENDIX

PAGSUSULAT NG TULDIK

1. Ang lengguwahe ng computer ay dapat naka-set sa:

English (United States)
United States-International keyboard

2. Sundin ang sumusunod na instruksiyon upang makasulat ng patinig na may tuldik:

Nais maipakita	Unang Pindutin	Sunod na Pindutin	Kinalabasan
Aling pantig ang may diin	' (apostrophe key)	Titik ng diniinang patinig	á , í , ú
Impit sa dulo ng pantig o salita	` (grave accent key)	Titik ng patinig na sinusundan ng impit	à , ì , ù
Pantig na nagtatapos sa impit ay siyang diniinang pantig ng salita	^ (circumflex accent key)	Titik ng diniinang patinig	â , î , û
<i>Schwa</i> o patinig pëpët	“ (double quotation)	Titik e	ë

KOMISYON SA WIKANG FILIPINO

Gusali Watson, 1610 Kalye J. P. Laurel
Malacañang Complex, San Miguel, Maynila
Tel. (02) 736-2525 / 736-2524 / 736-2519
www.facebook.com/angkomisyonsawikangfilipino
komisyonsawikangfilipino@gmail.com
www.kwf.gov.ph